

ΑΝΑΤΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΕΥΔΑΤΤΙΚΑ ἈΠΟ ΤΟΝ
ΑΤΤΙΚΙΣΤΗ ΜΟΙΡΗ

Γιὰ τοὺς νεώτερους καὶ σύγχρονους μελετητές, τὸν κανόνα τοῦ ἀττικισμοῦ ἀποτελοῦν κατὰ πρῶτο λόγο οἱ ἀττικὲς ἐπιγραφές τῶν κλασσικῶν χρόνων, οἱ ῥήτορες καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, καὶ κατὰ δεύτερο, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφώντας, ὁ Πλάτωνας καὶ οἱ τραγικοὶ ποιητές.

Αὐτὸ ὅμως δὲν ἴσχυε στὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγραφε ὁ Μοίρης, γιὰτὶ τότε τὰ ὄρια τῆς ἀττικῆς διαλέκτου θεωροῦνταν τόσο πλατιά, ὥστε στὴν πραγματικότητά συνέπιπταν, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἀντίληψή πολλῶν αὐστηρῶν ἀττικιστῶν, οἱ ἔθνοιες ἀττικὸς καὶ παλαιὸς-ἀρχαῖος. Τὸ γεγονός λοιπὸν ὅτι προβάλλονται καὶ συνιστῶνται ἀπὸ τὸν Μοίρη ὡς ἀττικῆς¹ ὀρισμένες γλωσσικὲς χρήσεις ποὺ δὲν εἶχαν εὐδοκιμήσει σὲ Ἀττικούς συγγραφεῖς, ἢ χρησιμοποιοῦνταν ἀπ' αὐτοὺς μόνον εὐκαιριακά, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ γραμματικὸς αὐτὸς δεχόταν ὡς κανόνα τοῦ ἀττικισμοῦ ὅχι τόσο τοὺς ῥήτορες, ἢ, ἔστω, τὴ γνήσια ἀττικὴ χρῆση ποὺ πρόσφεραν οἱ διάφοροι Ἀττικοί, ἀλλὰ, ἀδιάφορα, πολλοὺς ἀπὸ τοὺς σπουδαίους συγγραφεῖς τῶν ἀρχαίων χρόνων². Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη τὴν κύρια αἰτία γιὰ τίς ἀττικιστικὲς πλάνες νομίζουμε πὼς τὴν συνιστοῦν οἱ συγγραφεῖς Θουκυδίδης, Ξενοφώντας καὶ Πλάτωνας, ποὺ θεωροῦνται ἀνεπιφύλακτα ἀπὸ τὸν Μοίρη ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ γνήσιου ἀττικοῦ ἰδιώματος, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ πὼς ὅλοι τους χρησιμοποιοῦν, ὁ καθένας γιὰ διαφορετικοὺς λόγους βέβαια, πολλὰ ἀνάττικα στοιχεῖα, ποι-

1. Ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, δὲν ἀποβλέπει ὁ Μοίρης νὰ συνθέσει καμιά ἀττικιστικὴ πραγματεία, ἀλλὰ νὰ ἐφοδιάσει μὲ ἕνα ἀττικιστικὸ ὁδηγὸ τοὺς ἐπίδοξους ῥήτορες, μαθητὲς τῆς Β' Σοφιστικῆς.

2. Θεωρεῖται μᾶλλον ὡς βέβαιο ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ ὕλικὸ ποὺ πραγματεύεται στὸ λεξικὸ του δὲν προέρχεται ἀπὸ ἄμεση ἀνάγνωση τῶν ἀρχαίων κειμένων, ἀλλὰ εἶναι προϊόν δανεισμοῦ ἀπὸ παλαιότερους ὁμοτέχνους του. Εἶναι βέβαιη ἢ εἰκασία πὼς πηγὴ γιὰ τὸν Μοίρη εἶναι ὁ γραμματικὸς Ἀέλιος Διονύσιος καὶ οἱ Ἀττικιστῆς: Φρόνυχος (καὶ μὲ τὰ δύο του ἔργα: «*Ἐκλογὴ*», «*Σοφιστικὴ Προπαρασκευὴ*»), Ἀμμώνιος, Ἐρέννιος Φύλων καὶ Φιλῆμων. Βλ. C. Wendel, R E XV² 2503 (λ. Moiris 2), καὶ S. A. Naber, Photii Patriarchae Lexicon. Amsterdam 1965 (=Leiden 1864 - 65), 95 κ. ἔ.

ητικά καὶ ἰωνικά κυρίως.

Αὐτὴ τὴ μέθοδο, πού ἀκολούθησε ὁ ἀττικιστὴς κατὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ λεξιλογικοῦ του θησαυροῦ, μπορούμε νὰ τὴν συνειδητοποιήσουμε καλύτερα, ὅταν ἐξετάσουμε τὴ συχνότητα μετὴν ὅποια ἐπικαλεῖται τοὺς παραπάνω Ἀττικούς ὡς ἐγγυητὲς τῆς, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ἀττικισμοῦ, ὀρθότητος τῶν τύπων, λέξεων καὶ συντάξεων πού προκρίνει γιὰ τὸ λεξικό του. Ἀπ' αὐτοὺς προηγεῖται ὁ Πλάτωνας — τὸν ἀναφέρει ἐπὶ ὄνομα σὲ εἴκοσι δύο γλῶσσες· ἀκολουθοῦν ὁ Ἀριστοφάνης, μετὰ δέκα ἐπτὰ ἀναφορὰς τοῦ ὀνόματος ἢ τῶν ἔργων του, καὶ ὁ Θουκυδίδης μετὰ δέκα ἔξι. Πιὸ πίσω ἔρχεται ὁ Ξενοφώντας, τὸν ὅποιο ὁ Μοῖρης ἀποδέχεται ὡς μάρτυρα ἀττικισμοῦ σὲ ὀκτώ περιπτώσεις.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι πάλι τὸ ὅτι μετὰ τὸ Ἀττικοὶ ἢ μετὰ παλαιοὶ ὁ γραμματικὸς ἐννοεῖ τοὺς ἀρχαιότερους Ἀττικούς συγγραφεῖς καὶ ὄχι τοὺς νεώτερους, καί, ἀκόμη, ὅτι συγκαταλέγει ἀνάμεσα τοὺς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡρόδοτον! Καθοριστικὸ γιὰ τὶς προτιμήσεις του καί, μοιραῖα, γιὰ τὶς πλάνες του εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἐκτιμᾷ πολὺ τοὺς Ἀττικούς ρήτορες, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε σ' αὐτοὺς κυρίως νὰ στηρίζει τὴν ἀρχὴ τῆς ἐκλογῆς του. Ἀπ' αὐτοὺς παίρνει ὑπόψη του μόνον ἔξι φορὰς τὸν Δημοσθένη¹ καὶ ὑπολογίζει μόνον ἀπὸ μιὰ φορὰ τὸν Ἀντιφῶντα καὶ τὸν Ὑπερείδην. Συμβαίνει μάλιστα καὶ τοῦτο: ὅπου ἀνακαλύπτει ὁ Μοῖρης διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ κάποιον ρήτορα καὶ τὸν Θουκυδίδην, ἀποδέχεται ὡς κανὼνα αὐτὸ πού παρέχει ὁ Θουκυδίδης, π.χ. *λιθορροῦς*, *Θουκυδίδης*, *λιθοκόπος*, *Ἀντιφῶν*². — *μετέπεμψε*, *Θουκυδίδης*, *μετεπέμψατο*, *Δημοσθένης*³. Ἀκόμη καὶ τὸν Ὅμηρον⁴ προκρίνει σὲ βάρους τοῦ Δημοσθένη, π.χ. *Ὀφελον*, *ἐπὶ δύο προσώπων καὶ ἀπαρεμφάτων...* *Ὡς μ' ὄφελ'* *Ἐκτωρ κτεῖναι*. — *Δημοσθένης ἐν τῷ Κατ' Ἀριστογείτονος ἐκτικῶς κέχρηται*⁵.

Μὲ ἀφορμὴ τέτοιαις ρητῆς μαρτυρίαις σὰν τὶς παραπάνω, μπορούμε εὐλόγα νὰ συμπεράνουμε πῶς καὶ στὰ ἄλλα του λήμματα, ὅπου δὲν ἔχουμε ρητὴ ἀναφορὰ τῶν συγγραφέων στοὺς ὁποίους στηρίζει τὴν προτίμησίν του,

1. Χωρὶς νὰ προκρίνει πάντοτε ἐκεῖνο πού προσφέρει ὁ ρήτορας αὐτός.

2. Μοῖρης 254, Pierson.

3. Μοῖρης 256, Pierson.

4. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε κάποιαν ἀπήχηση τῶν παλαιότερων συζητήσεων σχετικὰ μετὰ τὸ πόσο μπορεῖ ὁ Ὅμηρος νὰ εἶναι πρότυπο ἀττικισμοῦ, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ γραμματικὸς Τήλεφος ἀπὸ τὴν Πέργαμον (βλ. Σούδα, λ. *Τήλεφος*): *Τήλεφος*, *Περγαμηνός*, *γραμματικός*. *Ἐγραψε... Βιβλικῆς Ἐμπειρίας βιβλία γ' ἐν οἷς διδάσκει τὰ κτήσεως ἄξια βιβλία ὅτι μόνος Ὅμηρος τῶν ἀρχαίων ἐλληρίζει (τὸ ἐλληρίζει μετὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἀττικίζει)*. Πβ. Wendel, δ. παραπ., 2503.

5. Μοῖρης 286, Pierson.

ἐπρυτάνευσε ἡ ἴδια ἀρχή. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καὶ ἡ ἐξήγηση τῶν σφαλμάτων καὶ τῶν παρεξηγήσεων στὶς ὁποῖες παρασύρθηκε ὁ Μοίρης. Κατὰ τὴ δική μας ἀποψη, ὁ σοβαρότερος λόγος στὸν ὁποῖο ὀφείλονται οἱ λανθασμένες γλωσσικὲς του προτιμήσεις εἶναι, ὅπως εἴπαμε, ἡ ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη ποῦ δείχνει στὴ γλώσσα τῶν ἱστορικῶν Θουκυδίδη καὶ Ξενοφῶντα, καί, κυρίως, στὶς λεκτικὲς ἰδιομορφίες τοῦ Πλάτωνα· ὅλων αὐτῶν ἡ γλώσσα θεωρήθηκε ὡς κανόνας τοῦ ἀττικισμοῦ, ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Μοίρη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς ὁμοτέχνους του.

Μὲ τὴ μελέτη αὐτὴ δὲν ἀποσκοποῦμε νὰ ἐπισημάνουμε ἀπλῶς αὐτὲς τὶς ἀβλεψίες τοῦ λεξικογράφου, ἀλλὰ καὶ νὰ διερευνήσουμε τὶς γραμματικὲς ἀρχὲς καὶ γλωσσικὲς θεωρίες ποῦ λειτουργοῦν σὲ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς λανθασμένες ἀττικιστικὲς συνταγὰς τοῦ ἀττικιστῆ Μοίρη.

(1) Ἄηρ βαθεῖα, Ἀττικῶς. ἀήρ βαθύς, Ἑλληνικῶς

(Bekker ἀήρ βαθεῖα Ἀττικοί, ἀήρ βαθύς Ἑλληνες)¹

Δὲν ἀποτελεῖ γνῶρισμα τῆς ἀττικῆς διαλέκτου ἡ προτίμηση τοῦ θηλυκοῦ γένους στὰ οὐσιαστικά· ἀντίθετα, ἐκεῖνη ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς διαλέκτους ποῦ ἀρέσκεται στὸ θηλυκὸ γένος εἶναι ἡ ἰωνική². Σ' αὐτὴν διαπιστώνεται εὐκόλα ἡ γενικὴ προτίμηση τοῦ θηλυκοῦ τύπου πολλῶν λέξεων, ὅπου ἄλλες διάλεκτοι προτιμοῦν ἀρσενικὸ ἢ οὐδέτερο³.

Στὸ συγκεκριμένο παράγγελμα τοῦ Μοίρη τὸ λῆμμα ἀήρ βαθεῖα εἶναι ὅπως ὁδηγοῦν ἀναφορὰ στὸν Ὅμηρον, ι 144 ἀήρ γὰρ περὶ νηυσὶ βαθεῖ ἦν, στὸν

1. Παραπέμπουμε κανονικὰ στὴν ἀρίθμηση τοῦ Pierson. Ὅπου κρίνουμε ἀπαραίτητο παραθέτουμε σὲ παρένθεση καὶ τὴ γραφὴ ποῦ προτιμᾷ ὁ Bekker.

2. Βλ. Πορφύρ. 10 (Schrader 1, 288.18) πολλὰ γὰρ οὔτοι (γρ. οἱ Ἴωνες) τῶν ὀνομάτων χαίρουσι θηλυκῶς ἐκφέροντες· πβ. Bekk., Anecd. 454.25, Εὐστάθ. 1631.2 κ.ἄ. Ἀπὸ τοὺς νεώτερους μελετητὲς βλ. E. Schwyzer-A. Debrunner, Griechische Grammatik. München 21959 (= 1950) τ. 2, 37. Πβ. J. Wackernagel, Vorlesungen über Syntax. Basel 21950-1957, τ. 2, 44 κ. ἑ., W. Havers, Handbuch der erklärenden Syntax. Ein Versuch zur Erforschung der Bedingungen und Triebkräfte in Syntax und Stilistik. Heidelberg 1931, 197, καὶ F. Bechtel, Die griechischen Dialekte. III. Der ionische Dialekt. Berlin 1963 (= 1924), 121.

3. Στὸν Ἀρχίλοχον, 58.5 D., καὶ στὸν Δημόκριτον, 277, ἀπαντᾷ τὸ θηλυκὸ χροῆμα ἀντὶ γὰρ τὸ οὐδέτερο χροῆμα. Ὁ Ἡρόδοτος, 9.76, χρησιμοποιοῦ καὶ τὸ θηλυκὸ φωνὴ στὴ θέση τοῦ ἀρσενικοῦ φόνου, ἐνῶ στὸν Ἱπποκράτη εἶναι συχὴ ἡ χρῆση τοῦ θηλυκοῦ πάθη, ἀντὶ γὰρ τὸ οὐδέτερο πάθος, π.χ. Ἴο. Νούσ. 12 ὑπὸ δέουσι καὶ φόβου τῆς πάθησις.

ὁποῖο τὸ οὐσιαστικὸν ἄηρ εἶναι πάντα¹ θηλυκοῦ γένους καὶ σημαίνει «ὀμί-
χλην» «ἀορασίαν»².

Ἐξω ἀπὸ τὸν Ὅμηρον βρίσκουμε τὸ οὐσιαστικὸν ἄηρ ὡς θηλυκὸν³ μόνο
σὲ ἰωνικὰ ἢ ἰωνίζοντα κείμενα: Ἡσίοδ., *Θεογ.* 9 *κεκαλυμμένοι ἠέρι πολλῆ*
ἐννύχια στεῖχον, 697 *φλόξ δ' ἠέρα διαν ἴκανεν*, Ἀναξάγ. Α 92 *τῆς λεπτῆς*
*ἀέρος*⁴, Ἀγνωστ. στὸν Παρθέν. 21 *πολλὰ δ' εἰς ὕγρην ἠέρα χειρας ἔτειεν*,
ἐελδομένη φιλόττος.

Ὅπως φαίνεται, ὁ Μοίρης προβάλλει, κατὰ τὴ γνώριμη συνήθειά του,
ὡς ἄττικὸν κάτι ποῦ εἶναι ἐντελῶς ξένο στὴ δόκιμη ἄττικὴ διάλεκτο⁵. Ἄν
θελήσουμε νὰ ἐντοπίσουμε τὸν παράγοντα ποῦ ὑποβάλλει στὸν γραμματικὸν
αὐτὴ τὴν ἀντίληψη, θὰ πρέπει νὰ σταθοῦμε μπροστὰ στὴν πάγια σπουδὴ
ποῦ δεῖχνει αὐτὸς σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ λεξικοῦ του, δηλ. νὰ ξεχωρίσει καὶ νὰ
εἰσηγηθεῖ ὡς δόκιμη κάποια χρῆση ποῦ εἶναι ἀσυνήθιστη καὶ σπάνια, ἰδιό-
μορφη καί, ὅπωςδῆποτε, ἐντυπωσιακὴ⁶. Ἀκόμη, στὴν προτίμησιν τοῦ θηλυ-

1. E 864 *οἷη δ' ἐκ νεφέων ἐρεβενῆ φαίνεται ἄηρ*, Υ 446 *ἔγχει χαλκίῳ, τρίς δ'*
ἠέρα τύψε βαθείαν. Βλ. P. Louis, Sur le sens du mot ἄηρ chez Homère. *Revue de*
Philologie, de Littérature et d' Histoire Anciennes 74 (1948) 63.

2. Σύμφωνα μὲ τις μαρτυρίες τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν καὶ σχολιαστῶν, ἡ λέξις ἄηρ
ὅταν σημαίνει τὸν ἀέρα, εἶναι ἀρσενικοῦ γένους, ἐνῶ ὅταν σημαίνει «σκότος» «ἀορασία»
κλπ., εἶναι γένους θηλυκοῦ κατὰ τὴν ἰωνικὴν συνήθειαν: Ἐτυμ. Μέγα 421.36 *περὶ δ' ἠ-*
έρα πολλὴν ἔχευεν... θηλυκὸν δὲ ἐστὶ παρὰ τῷ ποιητῇ ὁ ἄηρ... ἄηρ δὲ βαθεία ἦν... καὶ εἰ
μὲν ἀρσενικόν, σημαίνει τὸν περιεχόμενον ἡμῖν, οὐ τὸν ἔκτοσθεν ἀέρα· θηλυκῶς δὲ, τὴν
ἀορασίαν. Σχόλ. Ὅμ. E 776 (Erbse) Ἄερα πούλιν' ἀντὶ τοῦ πολλῆν. Ἄει γὰρ θηλυκῶς
φησί, καὶ τὸ σκότος δηλοῖ. Πβ. Ἀπολλών. Λεξ. Ὅμ. 47, Εὐστάθ. 607. Βλ. καὶ Ph. But-
tmann, *Lexilogus oder Beiträge zur griechischen Worterklärung*. Hildesheim 1968
(=Berlin 41865), 109.

3. Ἡ σημασία «σκότος» «ἀορασία» τὴν ὁποία ἔχει πάντα τὸ οὐσιαστικὸν ἄηρ στὸν
Ὅμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδο πρέπει νὰ εὐνόησε τὴν ἐπικράτησιν τοῦ θηλυκοῦ γένους, γιατί
μὲ τὴν ἴδια σημασίαν (ἢ μὲ συγγενικὴν) ἀπαντοῦν στὰ Ἐπη καὶ τὰ θηλυκὰ ἔεργον, αὐτμή,
νεφέλη. Ἰδιαιτέρα, συνυπάρξεις σὰν αὐτὴν ποῦ προσφέρει ὁ ὀμηρικὸς στίχος θ 562 *ἠέρι*
καὶ νεφέλη κεκαλυμμένοι (πβ. λ 15) πρέπει νὰ πρωτοστάτησαν στὴν προσέγγισιν τοῦ
γένους τοῦ οὐσιαστικοῦ ἄηρ στὸ γένος (θηλυκὸν) τῶν συγγενῶν του λέξεων.

4. Μὲ κάποια εἰδικὴν σημασίαν. Πβ. H. Diels-W. Kranz, *Die Fragmente der Vor-*
sokratiker. Dublin - Zürich 1966 (= 1951), τ. 2, 28.

5. Πβ. Λουκιαν., *Ῥητ. Διδ.* 16 - 17: *Σχήματος μὲν τὸ πρῶτον ἐπιμεληθῆναι χρῆ*
μάλιστα καὶ εὐμόρφου τῆς ἀναβολῆς, ἔπειτα δὲ πεντεκαίδεκα ἢ οὐ πλείω γε τῶν εἰκοσιν
Ἄττικὰ ὀνόματα ἐκλέξας... καθάπερ τι ἥδυσμα ἐπίπατε αὐτῶν. Μελέτω δὲ μηδὲ τῶν
ἄλλων, εἰ ἀνόμοια τοῦτοις καὶ ἀσύμφυλα καὶ ἀπῳδά. Ἡ πορφύρα μόνον ἔστω καλὴ καὶ
εὐανθής, κἄν σισύρα τῶν παχειῶν τὸ ἰμάτιον ἦ. Μετὰ δὲ ἀπόρρητα καὶ ξένα ῥήματα καὶ
σπανιάκις ὑπὸ τῶν πάλαι εἰρημένα, καὶ ταῦτα συμφορήσας ἀποτόξευε...

6. Πολὺ χρῆσιμο γιὰ τὴν κατανόησιν τῆς σπουδῆς τοῦ γραμματικοῦ εἶναι κάτι ποῦ
λέει γιὰ τὸν ποιητὴ Ἐννιο ὁ Ἀῦλος Γέλλιος, 13.21.14 *Ennius in annali duodevicesimo*

κοῦ γένους στὸ οὐσιαστικὸ ἀήρ πρέπει νὰ τὸν ἐδικαίωσε, ὅπως ἐνόμισε, καὶ κάποια ἄλλη διαπίστωσή του μέσα στὸν χῶρο τῆς ἀττικῆς γραμματείας: βρῆκε σὲ θηλυκὸ γένος καὶ τὸ συγγενικὸ οὐσιαστικὸ αἰθῆρ¹, ὅχι μόνον στὸν Ὅμηρο², ἀλλὰ καὶ στοὺς τραγικοὺς ποιητὲς Σοφοκλῆ καὶ Εὐριπίδη³, π.χ. Σοφ., *Οἰδ. Τύρ.* 866 οὐραναί᾽ ν αἰθέρι τεκνωθέντες, Εὐρ., *Ἴων* 1445 λαμπρῶς αἰθέρος ἀμπτυχαί, Ἄνδρ. 1228 λευκὴν αἰθέρα πορθμενόμενος, Fr. 978.3 ἐκ βαθείας γὰρ πάρεστιν αἰθέρος λαβεῖν.

(5) Ἄθουρμα δασέως, Ἄττικῶς. ψιλῶς, Ἐλληνικῶς

(Bekk. 187.10 ἄθουρμα δασέως Ἄττικοί, ψιλῶς Ἐλληνες)

Ὅπωςδῆποτε ἡ τάση νὰ προτιμᾶται τὸ δασὺ πνεῦμα (καὶ ἡ δάσυνση γενικῶς), ἀντίθετα μὲ τὴ συνήθεια γιὰ ψίλωση ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς Ἴωνες⁴ καί, κυρίως, τοὺς Αἰολεῖς⁵, εἶναι ἓνα στοιχεῖο ποὺ συμπεριλαμβάνεται στὶς ἰδιαιτερότητες τῆς ἀττικῆς διαλέκτου⁶.

caere fulva) dicit, sed quod hic sonus, opinor, vocabiliior est visus et amoenior. Τὶς σπάνιες καὶ ἐντυπωσιακὲς χρήσεις, ποὺ πολλὲς φορὲς συμβαίνει νὰ μὴν εἶναι ἀττικῆς, ἀλλὰ ποιητικῆς - ἰωνικῆς, κυνηγοῦν οἱ περισσότεροὶ ἀττικιστῆς, ἀκόμη καὶ οἱ ἀσθηρότεροι ἀπ' αὐτούς: ὁ Λουκιανὸς δανεῖζεται πολλοὺς λεπτικὸς τρόπους ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο, τὸν Ἰπποκράτη καὶ τὴν ἄλλη ἰωνικὴ γραμματεία, π.χ. ἐπιζάω (*Τόξ.* 60), ζάκορος (*Ἐρωτ.* 15), ἠβηδὸν (*Τίμ.* 37) κ.ἄ. Πβ. W. Schmid, *Der Atticismus in seinen Hauptvertretern von Dionysius von Halikarnass bis auf den zweiten Philostratus*. Hildesheim 1964 (= Stuttgart 1887-1897) τ. 1, 306 κ.ἑ. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ Αἰλιανός: ἐθελοκακέω (*Φύσ. Ζῴων* 100.14, Hercher), διασφάξ (*Φύσ. Ζῴων* 15.14), καταχορδέω (Fr. 270), θυρὸς (*Ἰστ. Ζῴων* 300.20) κ.ἄ. Πβ. W. Schmid, *Attic.* 3, 171 κ.ἑ., καὶ Διονυσ. ἡ Δογγ., *Περὶ Ὑψους*, 31. 3 ἐ Φιλόστρατος: ἐναγίζω (*Ἡρ.* 209.8, Kayser), μελεδωνός (*Ἀπολ.* 102.3), παλάθη (*Εἰκ.* 381.2), ἀντίλεξις (*Ἀπολ.* 219.27) πβ. W. Schmid, *Attic.* 4, 258 κ.ἑ., καὶ ὁ ἀσθηρότερος ἀπ' ὅλους Ἀριστείδης: ἀποπληξία (34.654.141), γεωπεῖναι (13.312.334), διασφάξ (22.443.477), Ἐλλήμιος (21.438.417), παντοῖος γίνομαι (26.527.607) κ.ἄ. Πβ. W. Schmid, *Attic.* 2, 176 κ.ἑ.

1. Καὶ αὐτοῦ ἡ σημασία διαφοροποιεῖται ἀνάλογα μὲ τὸ γένος του: Σχῶλ. Πινδ., Ὀλ. 1.10 διαφέρει ὁ αἰθήρ καὶ ἡ αἰθήρ, διότι ἡ αἰθήρ λέγεται τοῦτο τὸ στερέωμα, ὁ αἰθήρ δὲ ἀρσενικῶς ἢ ἑναστρὸς σφαῖρα, ὁ πόλος ἐστίν.

2. Π 365 νέφος ἐρχεται οὐρανὸν ἔσω αἰθέρος ἐκ δίης. Πβ. Ὑμν. Δίημ. 70.

3. Ὅμως καὶ σ' αὐτούς τὸ θηλυκὸ αἰθήρ ἀπαντᾷ ὡς ἰωνισμός, γιὰ τὴν χρήση του στὸ τρίμετρο εἶναι πολὺ σπάνια.

4. Εὐστάθ. 515.38 κάλλιον ῥοὺν λέγειν ἐπιλωσθαι αὐτὸ ὡς ἰωνικόν· ψιλωτικοὶ γὰρ οἱ Ἴωνες.

5. Εὐστάθ. 1192.20 ὅτι δὲ τό ν στοιχεῖον ἔμ λέγουσιν οἱ Αἰολεῖς μετὰ ψιλῆς οἰκείῃ ἔθει, ψιλωτικοὶ γὰρ εἰσιν ἐπὶ πᾶσιν, ὑπὸ τῶν εἰδόντων πᾶσι παραδέδοται. Πβ. Τζέτζη, *Χιλ.* 11.51 κ. ἑ.

6. Τζέτζης, Ἡσ. Ἔργα 156 δασυνταὶ γὰρ οἱ Ἄττικοί, τοὺς λίσπους λίσφους λέγοντες. Πβ. Schwyzler 1, 87.

Αὐτὴ ἡ διαπίστωση εἶναι ἀποτέλεσμα παρατηρήσεων ποῦ ἔγιναν ἀπὸ τοὺς παλαιούς κιόλας γραμματικούς. Καὶ οἱ θεωρητικοὶ τοῦ ἄττικισμοῦ ἔδειξαν, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐπισήμανση αὐτῆς τῆς διαφορᾶς ἀνάμεσα στὶς διαλέκτους, ἀλλὰ, παράλληλα, καὶ τὴν ἄμετρη σπουδὴ νὰ συστήσουν — ἢ νὰ ἐπιβάλουν αὐθαίρετα — τὸ δασὺ πνεῦμα καὶ τὸν δασὺ φθόγγο σὲ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερες λέξεις, ὥστε νὰ τὶς καταστήσουν, κατὰ τὴν ἀντίληψή τους, περισσότερο καθαροαττικῆς¹.

Ἐννοεῖται πὼς ἀφορμὴ γι' αὐτὴν τους τὴ ροπή ἀπέτελεσε ἡ βαθμιαία ὑποχώρηση τῆς δάσυνσης — κυρίως τοῦ πνεύματος — κατὰ τοὺς μετακλασσικούς καὶ τοὺς κατοπινούς χρόνους. Κοντὰ σ' αὐτὸ ὅμως ἐνήργησε καὶ ἡ διαπίστωση τους πὼς σὲ μερικούς ἀπὸ τοὺς «καλοὺς» Ἀττικούς — ἅς ποῦμε στὸν Θουκυδίδη καὶ στὸν Ξενοφῶντα — ὑπάρχουν περιπτώσεις ποῦ προτιμᾶται ἡ δασεία ἀπὸ τὴν ψιλὴ, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποτελεῖ αὐτὸ παναττικὸ κανόνα, ἀλλὰ μιὰ προσωπικὴ προτίμηση τῶν διαφόρων συγγραφέων, ἡ ὁποία ὑπαγορευόταν, τὶς περισσότερες φορές, ἀπὸ παράγοντες ὑφολογικούς.

Αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβη καὶ μὲ τὸν Μοίρη. Συναστᾶ π.χ. νὰ γράψουμε μὲ δασεία τὸν τύπο ἤνυσα: ἤνυσα, δασέως, Ἀττικῶς, ψιλῶς, Ἑλληνικῶς². Μόλο ποῦ ὅλοι σχεδὸν οἱ δόκιμοι Ἀττικοὶ συνηθίζουν τὴν ψιλὴ καὶ ὄχι τὴ δασεία σ' αὐτὸ τὸ ρῆμα³, ἂν λάβουμε ὑπόψη τὸν περίγυρο τῶν γραμματικῶν θεωριῶν μέσα στὸν ὁποῖο κινεῖται ὁ γραμματικὸς αὐτὸς (δηλ. τὴ συνήθεια τῶν συγχρόνων ἢ ὁμοτέχνων του θεωρητικῶν τοῦ ἄττικισμοῦ)⁴, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Μοίρης δὲν κάνει λάθος στὸ λῆμμα αὐτό: γιατί, παρόλο ποῦ φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ ἐξάιρεση ἢ ἀντίθεση στὴν ἄττικὴ συνήθεια, μᾶς ἔχει παραδοθεῖ δασεία στὴ λέξη αὐτὴ ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸν Θουκυδίδη⁵.

Ὅσον ἀφορᾶ ὅμως τὴ δασεία τῆς λέξης ἄθωρμα, φαίνεται πὼς ὁ Μοίρης, ἢ τὸ πρότυπό του — ὅποιο καὶ νὰ εἶναι αὐτὸ — πλανᾶται, γιατί δὲν ἔχουμε καμιά ἀφορμὴ ἀπὸ κανένα ἄττικὸ ἢ ἄττικιστικὸ κείμενο, ὥστε νὰ δεχτοῦμε κάτι τέτοιο, ἀφοῦ παρουσιάζουν πάντοτε ψιλὴ, τόσο αὐτὴ ἢ λέξη,

1. Δασεία συνιστᾶται ἀπὸ τοὺς διάφορους γραμματικούς γιὰ τὶς λέξεις ἄμυς, ἀραιός, ἀλειναίνω, ἀλύειν, ἄρκυες κ.ἄ. Βλ. Pierson, Μοῖρ. 179.

2. Pierson, Μοῖρ. 179. Βλ. Φρόν., Σοφ. Προσαρ. 411.25, Bekker (23 B Borries) ἀνύττειν οἱ Ἀττικοί, ὅπερ ἡμεῖς ἀνύειν δὲ τὸ σπένδειν δασεία δὲ ἡ πρώτη. Πβ. Ἡρωδ. 1.541 (Lentz).

3. Βλ. W. Veitch, Greek Verbs Irregular and Defective. Hildesheim 1967 (=Oxford 1887), λ. ἀνύω.

4. Ἀρέσκονταν στὶς σπάνιες καὶ ἀσυνήθιστες λέξεις, κι ἅς μὴν ἦταν δόκιμες ἄττικῆς.

5. Ξεν., Ἑλλ. 7.1.15 καθανύσαι, Θουκ. 2.76 ἤσσον ἀνύττειν. Τὸ σύνθετο κατανύω ποῦ ἀπαντᾶ στους τραγικούς, καθὼς καὶ ἡ φράση ταῦτ' ἀνύσεται τοῦ Ἀριστοφάνη, Πλουτ. 196, μιλοῦν μὲ βεβαιότητα γιὰ τὴν προτίμηση ποῦ ἔδειχναν οἱ Ἀττικοὶ στὴν ψιλὴ.

ὅσο καὶ οἱ συγγενικές της, σὲ ὅλη τὴν ἑκταση τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας¹.

Μ' ἄλλα λόγια, δὲν εἶχε προκύψει ποτὲ θέμα ψίλωσης ἢ δάσυνσης τῆς λέξης αὐτῆς, οὔτε πρέπει νὰ τὴν εἶχαν ἀντιμετωπίσει οἱ ἄλλοι ἀρχαῖοι γραμματικοὶ καὶ λεξικογράφοι ἀπ' αὐτὴ τὴ σκοπιὰ². Πρέπει ὅμως νὰ τοὺς εἶχε ἀπασχολήσει ἡ λέξη ἀπὸ ἄλλη ἀποψη· θὰ εἶχε προσελκύσει πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς, ὥστε νὰ ἐπιζητήσουν νὰ τὴν καθιερώσουν ὡς καθαρὴ ἀττική, ἀπέναντι σὲ κάποια ἄλλη συνώνυμὴ της ὄχι τόσο δόκιμη. Βρῆκε δηλαδὴ ὁ Μοίρης σὲ κάποιον παλαιότερό του λεξικογράφο τὸ λῆμμα *ἄθουρα*. "Ὁμως, εἴτε γιὰτὶ εἶχε ἐκπέσει τὸ ἐρμῆνευμα τοῦ λήμματος, εἴτε γιὰτὶ, τὸ πιθανότερο, θὰ ἦταν μόνο του τὸ λῆμμα, ἀφοῦ ἡ παράθεσή του μόνο κρινόταν πῶς θὰ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ καταλάβει κανεὶς τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο εἶχε παρατεθεῖ (θὰ μπορούσε π.χ. νὰ βρισκεται σ' ἓνα κατάλογο ἀττικῶν λέξεων χωρὶς ἐρμῆνευμα ἢ ἄλλο γλῶσσημα), δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβει ὁ Μοίρης τὸ νόημα καὶ τὴ σκοπιμότητα τοῦ λήμματος. "Ἐτσι, ἀφοῦ ἦταν ἀδυναμία καὶ πάθος τῶν παλαιῶν ἀττικιστῶν—καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου— νὰ προσέχουν καὶ νὰ συνιστοῦν τὶς δασυνόμενες λέξεις ἢ, ἀκόμη, καὶ νὰ ἀπαιτοῦν δασεῖα σὲ μερικὲς ψιλούμενες, γιὰτὶ νόμιζαν πῶς τότε μόνο καταξίωναν τὴν καθαρότητα τους (εἶναι ἐνδεχόμενο μάλιστα νὰ βρισκόταν αὐτὴ ἡ λέξη ἀνάμεσα σὲ ἄλλες δασυνόμενες), παρεξήγησε τὸν λόγο τῆς ὑπαρξῆς της καὶ ἔκρινε πῶς σκοπὸς τῆς παράθεσής της στὸ λεξικὸ θὰ ἦταν νὰ συσταθεῖ ὡς δασυνόμενη λέξη. Αὐτὸ ἀκριβῶς κάνει ἐδῶ.

Κάποια βοήθεια γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν περιπέτεια καὶ τὴν τύχη ποὺ γνώρισε ἡ λέξη *ἄθουρα* στὸν ἀττικιστὴ, θὰ μπορούσε νὰ μᾶς προσφέρει ἡ ἐξέταση τῆς παρουσίας της στὸν Ἑρωμᾶ Μάγιστρο· γράφει λοιπὸν αὐτὸς ὁ γραμματικὸς³: *ἄθουρα κρεῖττον ἢ παίγνιον. Εὐρηται δὲ παρὰ Πλάτωνι καὶ ἄθουμάτιον. Φαίνεται καθαρὰ ὅτι πρόθεσι τοῦ γραμματικοῦ αὐτοῦ εἶναι νὰ προβάλλει τὴ λέξη ἄθουρα ὡς ἀττική, ἀπέναντι στὴν πιὸ συνηθισμένη λέξη παίγνιον. Ἀπ' αὐτὸ διαφωτίζεται βέβαια, σ' ἓνα μέρος, αὐτὸ ποὺ ὑποστηρίξαμε, ὅτι δηλαδὴ ἡ λέξη αὐτὴ εἶχε ἀποτελέσει καὶ γιὰ τοὺς παλαιότερους ἀττικιστὰς ἀντικείμενο ἀττικιστικῆς διαπραγματεύσεως⁴. Θὰ τὴν συ-*

1. Τὴ λέξη *ἄθουρα* (πάντα μὲ ψιλῆ) τὴν βρίσκουμε: Ἐρωμ. Ἐρωμ. 40, Ὁμ. Ο 363, σ 233, Πίνδ., Πυθ. 5. 23, Ἡράκλ. 70, Εὐρ. Fr. 272, Κρατίν. 145, Adesp. Κομ. 839, I G XIV. 1647 καὶ XII (5). 677.10 (Σύρος), καὶ σὲ μερικοὺς μεταγενεστέρους. Πάντα μὲ ψιλῆ ἀπαντοῦν καὶ οἱ συγγενικές της λέξεις: *ἄθουρα, ἄθουμάτιον, ἄθουρις, ἄθουρεύεσθαι*.

2. Ἀπὸ τὸν Μοίρη πρέπει νὰ ἔχει παρασυρθεῖ καὶ ὁ Εὐστάθιος, ὅταν γράφει (1387.8): *παρὰ δὲ τοῖς παλαιοῖς καὶ τὸ ἄθουμά φασὶ δασύνεται*.

3. Πβ. Ἑρωμᾶ Μάγ. 2.10 (Ritschl).

4. Ἀφοῦ λάβουμε ὑπόψην μας ὅτι πάρα πολλὰ ἀπὸ τὰ λήμματα ποὺ πραγματεύεται ὁ Ἑρωμᾶς εἶχαν ἀπασχολήσει καὶ τοὺς ἀρχαίους γραμματικοὺς καὶ λεξικογράφους.

νιστοῦσαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ὡς δόκιμη λέξι ἀπέναντι στὴν κοινότερη παίγνιον. "Ὁμως, ἀπ' ὅ,τι προκύπτει ἀπὸ τῆ μαρτυρία τῶν δύο αὐτῶν λέξεων στὰ ἀρχαῖα κείμενα, ἐκεῖνη ποὺ φαίνεται σὰν ἀττικότερη εἶναι τὸ παίγνιον καὶ ὄχι τὸ ἄθουμα¹. Ὁ Πλάτωνας, πάλι, δὲν ἐμφανίζει πουθενὰ τῆ λέξι ἄθουμα, οὔτε καὶ τὸ ὑποκοριστικὸ της ἄθουμάτιον.

Σίγουρο πάντως εἶναι ὅτι ὁ γραμματικὸς αὐτὸς ἐγκρίνει τῆ λέξι ἄθουμα ὡς δόκιμη ἀττική, γιατί, σὰν σπάνια καὶ εὐγενικότερη ποὺ εἶναι, ἐμπίπτει μέσα στὸν κύκλο τῆς συνήθειας καὶ τῶν ἐνδιαφερόντων τῶν ἀττικιστῶν, ποὺ, ὅπως εἶπαμε, ἀρέσκονταν νὰ πραγματεύονται καὶ νὰ προβάλλουν σὰν ἀττικούς αὐτοὺς τοὺς λεκτικούς τρόπους ποὺ ἀντίβαιναν στὴ συνήθεια. Πῶς ἐξηγεῖται ὅμως ἡ εἰδήση ὅτι ἀπαντᾶ στὸν Πλάτωνα καὶ αὐτὴ ἡ λέξι καὶ τὸ ὑποκοριστικὸ της ἄθουμάτιον, ἐνῶ κάτι τέτοιο δὲν συμβαίνει;

Γιὰ νὰ ἀποφύγει αὐτὸ τὸ ἐμπόδιο, ὁ Stephanus γράφει ὡς ἐξῆς στὸν Thesaurus: "Ἄθουμα κρεῖττον ἢ παίγνιον, εὗρηται δὲ παρὰ Πλάτωνι [παίγνιον scil.], καὶ ἄθουμάτιον. Μ' αὐτὴ τὴν ἐξηγήση αἴρεται βέβαια τὸ μεγάλο ἐμπόδιο: ἀποκλείονται καὶ οἱ δύο λέξεις, ἄθουμα καὶ ἄθουμάτιον, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Ὡστόσο αὐτὴ ἡ τακτοποίηση τοῦ κειμένου ἀπὸ τὸν Stephanus ἔρχεται ἀντιμέτωπη μὲ ὀρισμένες δυσκολίες. Πρῶτα-πρῶτα, ἡ λέξι παίγνιον εἶναι τόσο κοινὴ στὴν ἀρχαία γραμματεία, ποὺ θὰ ἦταν ἀνόητο νὰ ἀποδοθεῖ μόνο στὸν Πλάτωνα. Τὸ δεύτερο μεγάλο ἐμπόδιο προέρχεται ἀπὸ κάποια ὑφολογικὴ συνήθεια τοῦ Θωμαῆ: ὅπου ἐπικαλεῖται ὁ συγγραφέας τῆ μαρτυρία κάποιου Ἀττικοῦ ἢ ἀττικιστῆ, αὐτὴ ἀφορᾶ τὸ ἀττικιστικὸ λῆμμα (δηλ. τῆ λέξι ποὺ αὐτὸς — ὁ Θωμαῆς — προτιμᾷ) καὶ ὄχι τῆ λέξι ποὺ δὲν ἐγκρίνει ἢ δὲν θεωρεῖ προτιμητέα². Ἄν θέλει νὰ ἐπιμείνει στὴν προτίμηση τῆς λέξης ποὺ συνιστᾶ, μὲν πού ἡ κοινότερη (δηλ. αὐτὴ ποὺ δὲν τὴν προτιμᾷ) ἀπαντᾶ σὲ Ἀττικὸ ἢ ἀττικιστὴ συγγραφέα, τότε τὸν συγγραφέα αὐτὸν τὸν ἀναφέρει πάντοτε σὲ φράση ποὺ εἰσάγεται μὲ τὸ εἰ καὶ ἢ μὲ τὸ μέντοι³. Ἐπομένως ἀποκλείεται ἐδῶ, καὶ γιὰ ὑφολογικούς

1. Βλ. παραπ., σελ. 447

2. 79.6 γέγονα ἔτη γενοῦσα κάλλιον ἢ γέγονα ἐτῶν. Πλάτων ἐν τῆ τοῦ Σωκράτους ἀπολογία· ἔτη γενοῦσα πλείω ἐβδομήκοντα, 72.12 γαργαλισμὸς μὴ εἴπης, γάργαλος δέ. Λουκιανὸς ἐν τῷ Μικυλλὸς ἢ Ἀλεκτριῶν τοιοῦτον γάργαλον παρέρχεται μοι τὰ ὄρωμα, 49.3 ἀφῆκεν εἰς τὸ πέλαγος, οὐκ ἐφήκεν. Ἀριστείδης ἐν τῷ Αἰγαίῳ· ἀλλὰ διεξεληθὼν ἐπ' ἄλλην ἀκτὴν κατὰρας ἐκεῖθεν ἀφιέναι, 56.4 βραβεύς, οὐ βραβευτής. Σοφοκλῆς ἐν Ἡλέκτρῃ· ὅσων γὰρ εἰσεκήρυξαν οἱ βραβεῖς δρόμων διαύλων. Πβ. 58.7, 168.5, 195.12, 303.13 κ.ἄ.

3. 7.5 ἀνάθημα, οὐκ ἀνάθημα· εἰ καὶ Φιλόστρατος ἀνάθημα τῆς Συμωναίων ἀγορᾶς λέγει, 137.6 ἔτι, οὐκ ἀκμήν, εἰ καὶ Ξενοφῶν ἄπαξ ἐχρήσατο, 137.1 ἐδάφων οὐκ ἐδαφῶν· εἰ καὶ Αἰβάνιος ἐν τῷ εἰς Κωνσταντίον καὶ Κώνσταντα· ... τῆ δὲ τῶν ἐδαφῶν κατασκευῆ νεωτάτας. Πβ. 173.2, 204.10, 271.11, 123.7 εὐπρεπῆς καὶ ἀστεῖος τὴν ὄψιν κάλλιον λέγειν ἢ ὄρατος· τὸ δὲ εὐμορφος κοινόν. Πλάτων μέντοι ἐν Νόμοις καὶ Ξενοφῶν εὐμορφίαν λέγουσι...

καὶ γιὰ πραγματικούς λόγους, νὰ ἀφορᾷ ἡ φράση εὔρηται δὲ παρὰ Πλάτωνι τῇ λέξει παίγνιον.

Στὸν ὑφολογικὸ παράγοντα θὰ στηριχτοῦμε στὴ συνέχεια, γιὰ νὰ ἐξομολύνομε περισσότερο τὰ πράγματα· κρίνομε ὅτι πρέπει νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ δύο ὑφολογικὰ δεδομένα: 1) τῇ φράσει εὔρηται δὲ παρὰ... τὴν χρησιμοποιοεῖ ὁ Μάγιστρος μόνο μία ἄλλη φορά¹, ὅταν κάνει λόγο γιὰ τὸ ἀπαγορευτικὸ μῆ, 235.16: εὔρηται δὲ παρὰ Λουκιανῶ ἅπαξ καὶ ἐπὶ ὀριστικοῦ ἐνεστώτος ἐν τοῖς Νεκρικοῖς: ὄρα γοῦν, μὴ τὸ ἐναντίον ἐστί. Ὅπως φαίνεται, τὸ παράδειγμα ἀπὸ τὸν Λουκιανὸ δὲν ἀφορᾷ τῇ φράσει μὴ ἐπιθειντό μοι, πού γράφει ὁ Μάγιστρος πιὸ πάνω, ἀλλὰ ἔρχεται νὰ προσθέσει σ' ἐκείνην κάποια ἄλλη παράλληλη σύνταξη, πού ἀπαντᾷ στὸν Λουκιανό. 2) Μετὰ τὴν παράθεση ἑνὸς λήμματος - ὀνόματος συνηθίζει ὁ Μάγιστρος νὰ ἀναφέρει καὶ ἓνα ρῆμα ἀντίστοιχο ἢ συγγενικὸ στὸ ὄνομα αὐτό: 15.11 ἀκκισμός τὸ λεγόμενον ἰδίωμα, ἤγουν ἢ προσποιήσεις, καὶ ἀκκίζομαι τὸ προσποιούμαι, 40.5 κ. ἔ. ἀγροῖκος δὲ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ οἰκῶν... ἔστι δὲ καὶ ὄῆμα ἀγροικίζομαι².

Μὲ βάση τις δυὸ αὐτὲς διαπιστώσεις καταλήγομε σὲ δύο συμπεράσματα: α) τὸ εὔρηται δὲ παρὰ Πλάτωνι δὲν πρέπει νὰ ἀφορᾷ κάτι πού προηγεῖται, ἀλλὰ εἰσάγει κάτι καινούργιο καὶ παράλληλο σ' αὐτὸ πού προηγεῖται καὶ πού ἐγκρίνει ὁ γραμματικὸς ὡς δόκιμο. β) Μᾶλλον, ἀφοῦ εἶναι συνήθειά του, αὐτὸ τὸ καινούργιο πού εἰσάγει μὲ τὴ φράση αὐτὴ εἶναι ἓνα ρῆμα ἀνάλογο καὶ συγγενικὸ μὲ τὸ ὄνομα ἄθυρμα πού ἐγκρίνει καὶ προτιμᾷ. Κατὰ πάσα πιθανότητα τὸ ρῆμα αὐτὸ εἶναι τὸ ἄθῦρω, πού ἀπαντᾷ μιὰ φορά στὸν Πλάτωνα, Νόμ. 796 Β ἢ δὲ αὖ που παρ' ἡμῖν κόρη καὶ δέσποινα... κεναῖς χερσὶν οὐκ ᾤθηθ' δεῖν ἄθῦρειν, καὶ ἔχει ὅλα τὰ «προσόντα» ὥστε νὰ εἶχε ἐλκύσει τὴν ἀττικιστικὴ λέξιθηρία· μόλο πού κι αὐτὸ τὸ ρῆμα δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ἀττικὸ, ἀλλὰ μᾶλλον ἰωνικὸ, ὥστόσο εἶναι σπάνιο, ἀσυνήθιστο καί, κυρίως, εὐγενικὸ, ἀφοῦ ἔχει τὴν ταυτότητα τῆς ποιητικῆς λέξης³. Ἀπὸ παλαιογραφικὴ ἀποψη μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ εὐκόλα ἡ παράλειψή του ἀπὸ κάποιον γραφέα, ἐξαιτίας τῆς ἐπόμενης προσθήκης καὶ ἀθυρμάτων.

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ συμπεραίνομε πὼς ἡ σωστὴ μορφή πού θὰ εἶχε τὸ λῆμμα τοῦ Θωμᾶ Μάγ. εἶναι ἡ ἐξῆς: ἄθυρμα κρεῖττον ἢ παίγνιον. Εὔρηται δὲ παρὰ Πλάτωνι καὶ ἄθῦρειν. Καί⁴ ἀθυρμάτων.

1. Ἡ φράση εὔρηται δέ... ἀπαντᾷ μερικὲς φορές καὶ προσθέτει πάντα κάτι καινούργιο, π.χ. 101.16, 109.15.

2. Πβ. καὶ 3.1, 76.13, 90.7 κ. ἔ.

3. Τὸ βρῖσκουμε: Ὅμ. Ο 364, 15, Ὑμν. Παν. 15, Ὑμν. Ἐρμ. 485, Εὐρ., Ἰων 53, Fr. 323, Πίνδ., Νεμ. 3.44, Ἀνακρέοντ. 41.11, Ἰπποκρ., Ἐπιστ. 17.

4. Τέτοιες συνδέσεις εἶναι συνηθισμένες καὶ στοὺς ἄλλους λεξικογράφους καὶ στὸν Μάγιστρο, π.χ. 166.12, 213.8, 253.4, 25.13, 9.11 κ. ἔ.

Ἐκάναμε τὴν παραπάνω παρέκβαση στὸν Θωμᾶ Μάγιστρο, γιὰ νὰ δείξουμε ὅτι τὸ οὐσιαστικὸ ἄθυρμα θὰ εἶχε γίνεи ἀντικείμενο προσοχῆς στὶς ἀττικιστικὲς πραγματεῖες κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οἱ ὁποῖες θὰ τὸ ἐξέταζαν ὄχι ἂν πρόκειται γιὰ φιλούμενη ἢ δασυνόμενη λέξη, ὅπως τὸ ἀντιμετωπίζει ὁ Μοῖρης, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν καθαρότητά του σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ συνώνυμό του παίγμιον (ἢ ὀποιοδήποτε τέτοιο), τὸ ὁποῖο εἶχε καταντήσει σὲ κοινὴ χρῆση καί, ἐπομένως, δὲ διέθετε τὰ γνωρίσματα τῆς σπάνιας, ἀσυνήθιστης καὶ ἐντυπωσιακῆς λέξης. Μ' ἄλλα λόγια, ὁ Θωμᾶς Μάγιστρος ἀντιμετωπίζει σωστὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν πάγια ἀττικιστικὴ συνήθεια τῆ λέξη αὐτή, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Μοῖρη, τὸν ὁποῖο φαίνεται πὼς διορθώνει καὶ σ' αὐτὸ τὸ λῆμμα, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα¹.

(24) Ἄκρατέστερον, Ἀττικῶς. ἀκρατώτερον, κοινῶς

(Bekk. 188.19 ἀκρατέστερον Ἀττικοί, ἀκρατώτερον κοινόν)

Ἄλλο ἓνα παράδειγμα πού ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἀττικά γλωσσικὰ δεδομένα. Στὴν ἀττικὴ διάλεκτο ὁ συγκριτικὸς καὶ ὁ ὑπερθετικὸς βαθμὸς τοῦ ἐπιθέτου ἄκρατος² θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν τοὺς τύπους ἀκρατότερος καὶ ἀκρατότατος καὶ ὄχι ἀκρατέστερος - ἀκρατέστατος. Οἱ τελευταῖοι σχηματισμοὶ ἀνήκουν κανονικὰ στὸ σιγμόληκτο ἐπίθετο ἀκρατής.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὰ ἀττικά κείμενα δὲ μᾶς δίνουν γι' αὐτὸ τὸ ὄνομα παραθετικά σὲ -ότερος, -ότατος, ἀλλὰ, ἀντίθετα, συναντοῦμε στοὺς Ἀττικῶς συγγραφεῖς Πλάτωνα καὶ Ὑπερείδη τοὺς τύπους ἀκρατέστατον³ καὶ ἀκρα-

1. Π.χ. Μοῖρις 101, βρύκειν, Ἀττικῶς. βρύκειν, Ἑλληνικῶς - Θωμ. Μάγ. 61.15 βρύκειν τοὺς ὀδόντας, οὐ τρύκειν πβ. Pierson, Μοῖρ. 101), Μοῖρ. 148, ἔξην, Ἀττικῶς. ἔξων, Ἑλληνικῶς - Θωμ. Μάγ. 13.6 ἔξων, οὐκ ἔξην, ὡς οἶονταί τινες... Μοῖρ. 294, πλημμελεῖν, Ἀττικῶς. ἐξυβρίζειν, Ἑλληνικῶς - Θωμ. Μάγ. 273.1 καὶ πλημμελεῖν καὶ ἐξυβρίζειν ἔρεις. λαμβάνεται δὲ τὸ ἐξυβρίζειν καὶ ἐπὶ πλημμυροῦντος ποταμοῦ καὶ τὰ γειτονοῦντα παρασύροντος (πβ. Pierson, Μοῖρ. 294), καὶ κυρίως Μοῖρ. 203 ἱππέας, μακρῶς, Ἀττικῶς. βραχέως, Ἑλληνικῶς - Θωμ. Μάγ. 115.2 ἐρημνέας, βασιλέας, ἱερέας καὶ ὅσα τοιαῦτα, Ἀττικοί· τὸ δὲ συνηρημένως ταῦτα λέγειν οὐκ ἔστιν ἐκεῖνον. Βλ. Λουκιαν., Σολοικ. 8 ὑπὸ σοῦ ἐγὼ μὲν ὦμην ἱππεῖς ἐς πεδίον καλεῖν. Σὺ δὲ τοὺς ἱππεῖς κατενόησας, ὅπου χρησιμοποιεῖ τὸν τύπο ἱππεῖς ἐπίτηδες, γιὰ νὰ δημιουργήσει σολοικισμό (πβ. M. D. Mackleod, Lucian. Harvard-London 1967, τ. 7,287 (Loeb) καὶ Pierson, Μοῖρ. 203).

2. Πβ. τὸ ἰωνικὸ ἄκρητος.

3. Φίληβ. 53 Α πότερα τὸ μέγιστόν τε καὶ πλείστον ἢ τὸ ἀκρατέστατον, ἐν ᾧ χρώματος μηδεμία μοῖρα ἄλλη μηδενὸς ἐνεῖη; Στὸν ἴδιο συγγραφεῖ ἀπαντᾷ καὶ ὁ ἀνάλογος σχηματισμὸς ἀσθενεστέρα, Πολ. 460 Β.

τέστερον¹ ἀντιστοίχως. Ἡ παρουσία τῶν τύπων αὐτῶν στὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ὑπερείδη δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλει ὡς κανόνα τοὺς σχηματισμοὺς αὐτοῦ τοῦ εἶδους, μιὰ καὶ δὲν εἶμαστε σὲ θέση νὰ ἀποκλείσουμε τοὺς κανονικοὺς σχηματισμοὺς σὲ -ότερος, -ότατος ἀπὸ τὴν ἀττικὴ παράδοση, γιατί, ἀπλούστατα, δὲν ἔχουμε στὴ διάθεσή μας σήμερα ὀλόκληρη τὴν ἀττικὴ γραμματεία. Ὅμως, ἂν ἐκτιμήσουμε δύο γεγονότα: α) ὅτι κανονικοὶ τύποι τῶν παραθετικῶν ὄλων τῶν ἐπιθέτων αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι οἱ σὲ -ότερος, -ότατος, καὶ β) ὅτι ὁ Πολυδεύκης μαρτυρεῖ καὶ τὸν τύπο ἀκρατότερος² ὡς ἀττικόν, δὲν πρέπει νὰ ἀπομένει καμία ἀμφιβολία πὼς δόκιμοι σχηματισμοὶ καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἐπίθετο ἦταν αὐτοὶ ποὺ εἶχαν καταλήξεις σὲ -ότερος καὶ -ότατος.

Ἐπομένως πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε ἄλλου τὰ αἴτια τῆς γραμματικῆς σύγχυσης στὴν ὁποία ὀδηγήθηκε ὁ λεξικογράφος μας.

Πρῶτα-πρῶτα πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι οἱ σχηματισμοὶ παραθετικῶν σὲ -έστερος, -έστατος, πέρα ἀπὸ τὰ σιγμόληκτα καὶ τὰ ὀδοντικόληκτα ἐπίθετα, ἐντάσσονται στὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς ἰωνικῆς³ διαλέκτου. Αὐτὴ ἡ διαπίστωση προέρχεται καὶ ἀπὸ τὶς μαρτυρίες τῶν κυριότερων πηγῶν τῆς διαλέκτου αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς διδασκαλίες τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν⁴. Στὸν Ἡρόδοτο βρῖσκουμε τοὺς τύπους: ἀμορφεστάτην⁵ 1.196, ὄγρηέστατοι 2.77, σπουδαιέστερα 1.8, σπουδαιέστατα 1.133. Στὸν Ἰπποκράτη ἔχουμε ἀνάλογα παραδείγματα καὶ γιὰ τὸ ἐπίθετο ἀκρητος (= ἀκρατος), π.χ. ἀκρητέστερος⁶, Διαιτ. Ὁξ. 51, Γυναικ. 2. 110 κ.ἄ., ἀλλὰ καὶ τὸν τύπο ἡσυχέστερος⁷, Προγν. 17. Δύο παραδείγματα ἔχουμε στὸν Δημόκριτο: κακοδαιμονέστερος 45, ἐπιτηδεύεστατος⁸ 121, καὶ ἀπὸ ἓνα,

1. Κατὰ Δημοσθ. (Citat. β, Kenyon) εἰ μὲν τις ἀκρατέστερον ἐπιεν, ἐλύπει σε (= Ἀθῆν. X, 424 D). Ὁ Ἀριστοτέλης, Προβλ. 871 a 16, καὶ ὁ Θεόφραστος, Ὁσμ. 24, ἔχουν δανειστεῖ τὸν τύπο ἀκρατέστερος ἀπὸ τὴν ἰωνικὴ ἱατρικὴ καὶ ὀντολογία.

2. Πολυδ. 6. 24 καὶ ἀκρατότερος καί, ὡς Ὑπερείδης, ἀκρατέστερος.

3. Βλ. Bechtel 3, 105, καὶ H. W. Smyth, The Sounds and Inflections of the Greek Dialects. Vol. I: Ionic. Hildesheim - New York 1974 (=Oxford 1894), 437.

4. Ἐτυμ. Μέγα 31.4 Αἰδοιέστατος: Ἰστέον ὅτι τὸ ἀρχέστατον... καὶ τὸ αἰδοιέστατον καὶ ἀφθονέστατον, ποιητικὰ εἰσι, κατ' ἔθος Ἰώνων γινόμενα. Τὰ γὰρ διὰ τοῦ Ὀ συγκριτικὰ οὕτω διὰ τοῦ ΕΣ προφέρουσιν ὄλον, δικαιέστερος, καὶ ἀρχέστερος, καὶ ἀφθονέστερος. Ὁφείλον γὰρ τὰ προειρημένα δικαιότερος εἶναι, καὶ αἰδοιότερος, καὶ ἀφθονότερος, καὶ ἀρχαιότερος. 394.5 Εὐνοέστατον: Λέον εὐνώτατον. Ῥητέον ὅτι ἔθος ἐστὶν Ἰάδι διαλέκτῳ οὕτω τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, ὥσπερ ἀφθονότερον καὶ ἀφθονέστατον... Πβ. Εὐστάθ. 746.46 καὶ 1141.10 κ.ἔ.

5. Ἐπιρρασμένο προφανῶς ἀπὸ τὸ ἀμερφέης.

6. Κατὰ τὸ πρότυπο τῶν παραθετικῶν τοῦ ὕδαρης. Βλ. καὶ W. G. Rutherford, The New Phrynichus. Hildesheim 1968 (=London 1881), 224.

7. Προφανῶς ἀπὸ τὸ ἡρεμέστερος.

8. Μᾶλλον κατὰ τὸ ἐπιεικέστατος.

στὸν Ἐκαταῖο, σπουδαιέστατος¹ (= Εὐστ. 1141.17), καὶ στὸν Ἀντίμαχο τὸν Κολοφώνιο 73, ἀφνειέστερος.² Τὴν ἰωνικὴ συνήθεια δὲν ἀρνεῖται καὶ ὁ Ὅμηρος (β 190) ποὺ χρησιμοποιοῖ τὸ συγκριτικὸ ἀνηρέστερος.

Οἱ Ἀττικοὶ συγγραφεῖς δὲ φαίνεται νὰ συμπαθοῦν αὐτοὺς τοὺς τύπους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ὑπερίδη, μόνον ὁ Ξενοφώντας χρησιμοποιοῖ τοὺς τύπους ἀφρονέστατον, Ἀπομν. 4.3.6, καὶ ἐπιπεδέστερος, Ἑλλ. 7.4. 133. Τὰ λίγα αὐτὰ παραδείγματα ἐμφανίζονται σὲ Ἀττικούς συγγραφεῖς ποὺ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἰωνικὴ γλῶσσα καὶ γι' αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν ἐμπόδιο στὴ διαπίστωση πὼς αὐτὴ ἢ λεπτομέρεια ἀνήκει στὶς ἰωνικὲς γλωσσικὲς συνήθειες⁴.

Εἶναι σαφές ὅτι ὁ Μοίρης υἰοθετεῖ ὡς ἀττικὸ ἓνα σχηματισμὸ ποὺ δὲ χαρακτηρίζει τὴν ἀττικὴ γλῶσσα. Ὅμως ἡ παρουσία τέτοιων τύπων, ἔστω καὶ ἐλαχίστων⁵, σὲ ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς καλοὺς Ἀττικούς συγγραφεῖς, ὅπως εἶναι ὁ Πλάτωνας καὶ ὁ Ξενοφώντας, τοῦ ὑπέβαλε τὴν ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιὰ σπάνια καὶ ἐξεζητημένη ἀττικὴ χρῆση. Εὐαίσθητος ὅπως εἶναι μπροστὰ σὲ τέτοιες ἐντυπωσιακὲς γλωσσικὲς ἰδιοτυπίες, τίς ἀποδέχεται ἀνεπιφύλακτα καὶ εὐχάριστα ὡς ἀττικές. Σ' αὐτὴ τὴν ἀποδοχὴ πρέπει νὰ συνετέλεσε, ἴσως, καὶ ἡ ὑποχώρηση τῶν σὲ -έστερος, -έστατος τύπων γιὰ χάρη τῶν παραθετικῶν σὲ -ό(ω)τερος, -ό(ω)τατος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἑλληνιστικῆς Κοινῆς⁷. Δὲν πρέπει ἀκόμη νὰ ἀποκλειστεῖ ἀπὸ τὸ πλέγμα τῶν παραγόν-

1. Τὸν ἴδιο τύπο χρησιμοποιοῖ καὶ ὁ ψευδοῖωνας συγγραφέας Εὐσέβιος (κεφ. 4) ἀπὸ τῆ Μύνδο τῆς Καρίας.

2. Κατὰ μίμηση τοῦ πενέστερος. Βλ. J. Wackernagel, Vermischte Beiträge zur griechischen Sprachkunde. Programm zur Rektoratsfeier der Universität Basel 1897, 12 κ.έ. (= Kleine Schriften 1, 773 κ.έ.).

3. Ἡ διάλεκτος τοῦ Ξενοφῶντα δὲν εἶναι καθαρὴ ἀττικὴ, ἀλλὰ ἐμφανίζει πολλὰ ἰωνικὰ στοιχεῖα. Πβ. L. Gautier, La langue de Xénophon. Genève 1911, 59 κ.έ., O. Immisch, Die Apologie des Xenophons. Neue Jahrbücher f.d. Klassische Altertum 5 (1900) 405-415 καὶ γενικὰ, G. Horn, Quaestiones ad Xenophontis elocutionem pertinentes. Diss. Halae 1925.

4. Καὶ ὁ Ὑπερίδης δὲ μένει πιστὸς στὸ δόκιμο ἀττικὸ ἰδίωμα, ἀλλὰ εἶναι ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ ἰωνικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς Κοινῆς. Βλ. U. Pohle, Die Sprache des Redners Hypereides in ihren Beziehungen zur Koine. Leipzig 1928.—Γιὰ τὸν Πλάτωνα ἐτοιμάζουμε μελέτη σχετικὰ μὲ τὸ ἰωνικὸ του λεκτικὸ, ἀπὸ τὴν ὁποία προκύπτει ὅτι ἔχει δεχθεῖ πλατιὰ ἐπίδραση ἀπὸ τὴν ἰωνικὴ διάλεκτο.

5. Ἰδιαίτερη σημασία ἔχουν γιὰ τὸν Μοίρη οἱ σπάνιοι τύποι.

6. Ὁ Ὑπερίδης δὲν πρέπει νὰ ἔπαιξε κανένα ρόλο, γιατί ὁ Μοίρης πολὺ λίγο θεωρεῖ τοὺς ρήτορες ὡς μέτρο τοῦ ἀττικοῦ κανόνα. Πβ. C. Wendel, Die Überlieferung des Attizisten Moiris. Philologus 84 (1928) 196 κ.έ.

7. Ὁ A. Maidhof, Zur Begriffsbestimmung der Koine bes. auf Grund des Attizisten Moiris (Festgabe für Martin von Schanz, zur 70 Geburtstagfeier). Würzburg

των ποῦ ὑπαγόρευσαν στὸν γραμματικὸ αὐτὴ τὴ λεκτικὴ προτίμηση καὶ ἡ θέση ποῦ παίρνει αὐτὸς ἀπέναντι στὰ γραμματικὰ συστήματα τῆς ἐποχῆς του, δηλ. τὴν ἀναλογία καὶ τὴν ἀνωμαλία¹. Ἀπὸ τὴν ἀναστροφή μας μετὰ τὰ λεξικογραφικὰ του λήμματα ἀποκομίσουμε τὴν ἐντύπωση πῶς ἡ γνώριμη σπουδὴ καὶ εὐαίσθησία του γιὰ τὸ σπάνιο καὶ ἀκανόνιστο στὸν λόγον πρέπει νὰ ἐκφράζει καὶ τὴν τοποθέτησή του στὴν παράταξη τῶν ἀνωμαλιῶν². Εἰ-

1912,294, γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὸ *ω* (ἀκρατώτερον) τοῦ Μοίρη, θέλει νὰ ἀναγνωρίσει στὰ συγκριτικὰ αὐτὰ τὸν θετικὸ βαθμὸ ἀκρατής. Σκέφτεται πῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κοινῆς εἶχε προκύψει ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἀκρατής ἕνας ἀναλογικὸς σχηματισμὸς ἀκρατός, ὅπως συμβαίνει στὰ ἀνάλογα ἐπίθετα σὲ -ης: ἀληθής-ἀληθός, ἀκριβής-ἀκριβός, ψευδής-ψευδός. Ὅμως τὸ λῆμμα τοῦ Πολυδεύκη, 6.24 καὶ ἀκρατότερος καί, ὡς Ὑπερείδης, ἀκρατέστερος, καθὼς καὶ οἱ διαπιστώσει, τῶν ἄλλων γραμματικῶν καὶ λεξικογράφων ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτοὺς τοὺς τύπους, ἀναίρουν τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Maidhof καὶ μᾶς δίνουν τὸ δικαίωμα νὰ ἰδοῦμ. στὸ ἀκρατώτερον (στὸ *ω*) τοῦ Μοίρη ἕνα σφάλμα ποῦ ὀφείλεται εἴτε στὴ σύγχυση τοῦ γραμματικοῦ εἴτε στὴ φθορὰ ποῦ θὰ ἐπέφερε ἡ παράδοση τοῦ κειμένου. Ἡ μορφολογικὴ προσέγγιση τῶν παραθετικῶν τοῦ ἄκρατος σ' αὐτὰ τοῦ ἀκρατής ἔχει σημειωθεῖ, ὅπως ἐδείξαμε, ἀπὸ παλιά. Ἐκτός ἀπὸ τὰ παραθετικά τοῦ ἀντιθέτου τοῦ ὑδαρῆς (ὑδαρέτερος, ὑδαρέστατος) πρέπει νὰ ἐνέργησε σ' αὐτὴ τὴν προσέγγιση καὶ κάποια σημασιολογικὴ παραλληλία ποῦ παρατηρεῖται κάποτε ἀνάμεσα στὰ ἐπίθετα ἄκρατος (= καθαρός, ἀμιγής) καὶ ἀκρατής (=ἀνίσχυρος, χωρὶς ἔλεγχον ἐπάνω σὲ κάτι)· ἔχουμε δηλ. ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἐκφράσεις τοῦ τύπου: ἄκρατος ὄργη ('Αριστ., Πητ. 1406 a 10), ἄκρατος ἡμερος (Σοφ. Fr. 941) κ.ἄ., καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη αὐτὲς μετὰ τὸ ἀκρατής: ἀκρατής γλώσσης (Αἰσχ., Προμ. Δεσμ. 884), ἀκρατής ὄργης (Θουκ. 3.84), ἀκρατῆς θυμοῦ (Πλάτ., Νόμ. 869 A), ἀκρατὲς στόμα ('Αριστοφ., Βάτρ. 838) κ.ἄ., ὅπου ἡ ἔννοια «ἐντονος», «σφοδρός», «ἀπόλυτος» τῶν πρώτων εἶναι πολὺ κοντὰ στὴ σημασία «ἀσυγκράτητος», «χωρὶς ἔλεγχον» τῶν ἄλλων. Ἡ μαρτυρία μάλιστα τοῦ ἄκρατος μετὰ τὴν σημασία τοῦ ἀκρατής στὸν Πλούταρχο, Ἡθ. 456 E (Περὶ Ἀσρηγίας 7) οὐδὲν ὁ ἄκρατος ἀκόλαστον οὕτω καὶ δυσχερές, ὡς ὁ θυμός, ἀναδίδωσι, δὲν ἀφήνει καμμία ἀμφιβολία γι' αὐτό.

1. Οἱ τύποι ἀκρατώτερον καὶ ἀκρατέστερον εἶχαν ἀντιμετωπισθεῖ καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη. Βλ. Scholia Londinensia (Gr. Gr. I, III 446, Hilgard) Τὸ δὲ «κατὰ τὴν παρ' ἐκάστοις ὑγιῆ καὶ γνησίαν διάλεκτον» (γρ. ἐστὶ) πρὸς τὸ παρὰ τὴν παρ' ἐκάστοις ἀκολουθίαν τῆς ἐπιχωριαζούσης συνηθείας. Δύο δὲ αὐτοῦ κανόνες· ἀναλογία τε, ἡνίκ' ἂν ζητῶμεν περὶ τῆς αὐτῆς φωνῆς, πότερον οὕτως ἢ οὕτως δητέον, οἷον ἀκρατώτερον ἢ ἀκρατέστερον· ἐπέκρινε γὰρ τοῦτο ἡ ἀναλογία, διδάξασα ὅτι ἀπὸ μὲν τῶν εἰς ἡς ληρόντων ὀνομάτων ἐμπέπτοντα συγκριτικὰ διὰ τοῦ ες λέγονται, οἷον εὐσεβῆς εὐσεβέστερος, ἀπὸ δὲ τῶν εἰς ος, εἰ μὲν μακροῦ εἶη κεχρημένα τῇ παρατελεῦτῳ διὰ τοῦ ο, εἰ δὲ βραχεῖα διὰ τοῦ ω, οἷον λευκός λευκότερος, λογικός λογικώτερος· ὅθεν ἀπὸ τοῦ ἄκρατος ἀκρατώτερος, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀκρατής ἀκρατέστερος.

2. Ὅπως ὁποτε ἡ ἀναλογία καὶ ἡ ἀνωμαλία εἶναι γραμματικὲς θεωρίαι ποῦ ἀναπτύχθηκαν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἀττικιστικὸ κίνημα καὶ δὲν φαίνεται, παρὰ τις ὑπάρχουσες ἀντιρρήσεις, νὰ ἔχουν σχέση μὲ αὐτό, τουλάχιστο στους πρώτους αἰῶνες τῆς ἐμφάνισής του. Ὅμως ἀργότερα δὲν ἔμειναν ἀνεπηρέαστοι οἱ ἀττικιστὲς λεξικογράφοι ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ρεύματα (γι' αὐτὸ τὸ θέμα βλ. E. Norden, Die antike Kunstprosa. Stuttgart 1958 (=21915), τ. 1, 184 κ.ἄ., R. Reitzenstein, Varro und Johannes von Euchaita. Leipzig 1896, 90, W. Kroll, R E Suppl. VII, 1105 κ.ἄ. (λ. Rhetorik), καὶ κυρίως, A. Dihle,

δικότερα, σὲ μερικὰ λήμματα τοῦ λεξικοῦ του μαρτυρεῖ σχεδὸν ρητὰ ὅτι δὲν τάσσεται μὲ τὸ μέρος τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποία, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται ἀπ' αὐτὰ, θεωρεῖ γνῶρισμα τῆς ἐλληνιστικῆς γλωσσικῆς συνήθειας:

134 *Δημοσθένην*, Ἀττικῶς. *Δημοσθένη, τὸ ἀνάλογον*, Ἑλληνικῶς.

(Bekk. 195.14 *Δημοσθένας Ἀττικοί, Δημοσθένης τὸ ἀνάλογον Ἑλληνες*).

260 *Μονομάχης*, Ἀττικῶς. *κατὰ δὲ τὴν ἀναλογίαν, μονομάχος*.

(Bekk. 203.14 *Μονομάχης Ἀττικοί, κατὰ δὲ τὴν ἀναλογίαν μονομάχος*).

262 *Μειδίου*, Ἀττικῶς. *Μειδία τό τε ἀναλογικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικόν*.

(Bekk. 203.21 *Μειδίου Ἀττικοί, Μειδία τό τε ἀναλογικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικόν*).

Αὐτὰ λοιπὸν εἶχαν ὡς συνέπεια νὰ καλλιεργηθεῖ μέσα στὸ γλωσσικὸ αἰσθημα τοῦ γραμματικοῦ ἢ πεποίηση πὼς δόκιμος τύπος εἶναι τὸ ἀκρατέστερον καὶ ὄχι ὁ τύπος (ποῦ συνηθίζοταν στὴν ἐποχὴ του) ἀκρατότερον¹. Μιὰ χρήσιμη κατάφαση στὸ συμπέρασμα αὐτὸ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ συγκριτικοῦ ἀκρατότερος ἀπὸ δυὸ συγκρατημένους καὶ νηφάλιους ἀττικιστῆς, τὸν Πλουτάρχου, Ἡθ. 677 C (Πρόβλ. Δ, 1) καὶ τὸν Μάξιμο τὸν Τύριο, 5432.

(60) ἄση Ἀττικῶς. ἀηδία, Ἑλληνικῶς

(Bekk. 190.27 *ἄση Ἀττικοί, ἀηδία, Ἑλληνες*)

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ποῦ προτίμησε τὸ συγκριτικὸ ἀκρατέστερον, ὁ Μοίρη υἰοθετεῖ ὡς ἀττικὴ λέξη καὶ τὸ οὐσιαστικὸ ἄση.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ ἀττικιστῆς εἶχαν δώσει προσοχὴ σ' αὐτὴ τὴ σπάνια λέξη καὶ τὴν ἐχρησιμοποίησαν ἀντὶ γιὰ τίς συνηθισμένες ἀνία, λύπη, δυσθυμία, ἀθυμία κ.ἄ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη, ποῦ τὴν ἐγκρίνει μαζί μὲ ἄλλες συνώνυμῆς τῆς λέξεως³, τὴν χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ ἀττικιστῆς Φιλόστρατος, Ἀπολ. 316.16 (Kayser) ὑπὸ τῆς νόσου, δι' ἣν καὶ ἡ γνώμη μεστὴ ἄ-

Analogie und Attizismus. *Hermes* 85 (1957) 171-172). Πρόθεση τοῦ Μοίρη ἦταν νὰ δημιουργήσει μὲ τὸ λεξικὸ του μιὰ παρακαταθήκη ἀττικῶν λεκτικῶν τρόπων, ποῦ θὰ χρησίμευαν στοὺς μαθητῆς τῆς ρητορικῆς κατὰ τὴν περίοδο τῆς Β' Σοφιστικῆς. Ἀπ' αὐτὴ τὴ σκοπιμότητα ἐξηγεῖται καὶ ἡ τοποθέτησή του στὴν παράταξη τῶν ἀνωμαλιστῶν: φροντίζει νὰ ἐξοικονομήσει γι' αὐτοὺς τοὺς ἐπίδοξους ρήτορες λέξεις καὶ γλωσσικῆς χρήσεως σπάνιες, ἐλαυστικῆς καὶ ἐντυπωσιακῆς. Δὲ νομίζουμε λοιπὸν πὼς ἔχει δίκιο ὁ Wendel, *R E XV*², 2504, ποῦ ἐντάσσει γενικὰ τὸν Μοίρη στὴν τάξη τῶν ἀναλογικῶν (ὅτι τάχα εἶναι ἀναλογικὸς γενικὰ, καί, γι' αὐτό, δὲν εἶναι ἀναλογικὸς μόνον ἐκεῖ ὅπου συμβαίνει νὰ εἶναι ἡ ἀναλογία τὸ ἴδιο μὲ τὴ «συνήθεια»).

1. Πιστεύουμε πὼς καὶ ὁ Μοίρης θὰ ἔγραψε ἀκρατότερον καὶ ὄχι ἀκρατότερον.

2. Γιὰ τὸν ἀττικισμὸ τοῦ συγγραφέα αὐτοῦ πραγματεύεται ὁ K. Dürr, *Sprachliche Untersuchungen zu den Dialexeis des Maximus von Tyros. Philologus Suppl.* 8 (1901) 1-156.

3. Πολυδ. 3.98 *λύπη, ἀνία, ἀλγηδών, ἀθυμία, δυσθυμία, βαρυθυμία, ἀχθηδών, ἄση, ἄλως, κατήφεια*.

σης, καὶ ὁ Λουκιανός, Ὁνειρ. 23 ἀποσεισάμενος τὴν ἄσπν, Κυν. 1 ἄσπν πάμπολλον φέρειν.¹

Ἡ παρουσία τῆς ὄμως στὴν ἀττική διάλεκτο εἶναι πολὺ φτωχή. Δὲν ἔχουμε παραδείγματα, παρὰ μόνον ἓνα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, *Τίμ.* 71 C ἵνα.. ἢ ἐκ τοῦ νοῦ φερομένη δύναμις... λύπας καὶ ἄσας παρέχοι, καὶ ἓνα ἀπὸ τὸν Εὐριπίδην, *Μήδ.* 245 ἔξω μολὼν ἔπασσε καρδίαν ἄσπης. Ἀπ' αὐτὲς τὶς δύο μαρτυρίες ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐκτίμηση πού ἔδειχναν οἱ ἀττικιστὲς σ' αὐτὴ τὴ λέξη, μόνον πού φαίνεται ἰωνικὴ² καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ στὴν ἰωνικὴ γραμματεία: ἐκτός ἀπὸ τὸν Ἴπποκράτη ὁ ὁποῖος τὴν χρησιμοποιεῖ σὲ μεγάλη ἔκταση, π.χ. *Διαίτ.* Ὁξ. (Νόθ.) 14 θερμὴν ἀνάγκη τὴν ἄνω κοιλίαν εἶναι καὶ πολλῆς ἄσπης μεστήν, Ἐπιδ. 7.10 ἄσπν δὲ περὶ τὴν καρδίην, Ἐπιδ. 5.18 πλείων ἐγίνετο καὶ ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ἄσπν³, κ.ἄ., μᾶς δίνουν ἀπὸ ἓνα παράδειγμα ὁ Ἡρόδοτος, 1.136 ἵνα... μηδεμίαν ἄσπν τῷ πατρὶ προσβάλλη, καὶ ὁ Ἀνακρέοντας, 347.8 (Page) ἐγὼ δ' ἄσπσι τείρομαι.

Πρόκειται δηλαδή γιὰ μιὰ παλιὰ⁴ ἰωνικὴ λέξη, πού ἀπαντᾷ ὡς ἰωνισμὸς στὸν Πλάτωνα⁵ καὶ στὸν Εὐριπίδην· αὐτοὺς τοὺς δύο Ἀττικούς μιμήθησαν στὴ συνέχεια οἱ ἀττικιστὲς συγγραφεῖς⁶.

1. Εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ἔγραψε ἄσπν, ἀντὶ γιὰ ἄλλη, ὁ ἀττικιστὴς ἐπίσκοπος Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος, *Περὶ Προν.* 107 D καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἄλλην παραμυθεῖσθαι γιὰ τὸν ἀττικισμό του βλ. W. Fritz, *Die Briefe des Bischofs Synesius von Kyrene. Ein Beitrag zur Geschichte des Attizismus im IV. und V. Jahrhundert.* Leipzig 1898.

2. Βλ. Bechtel 3, 283. Πβ. P. Chantraine, *La formation des noms en Grec ancien.* Paris 1968 (=Paris 1933), 435, καὶ H. v. Herwerden, *Lexicon Graecum suppletorium et dialecticum.* Lugduni Bat.² 1910, λ. ἄσπν.

3. Στὸ ἰπποκρατικὸ Corpus ἔχει, σχεδὸν πάντα, τὴ σημασία: ἀηδία-τάση γιὰ ἐμετό.

4. Στὸν Ὅμηρον ἀπαντᾷ ὁ τύπος ἄσις, Φ 321.

5. Ὁ διάλογος *Τίμαιος* εἶναι πλούσιος σὲ ἰωνικὸ λεκτικὸ, πού ὀφείλεται στὴν ἰωνικὴ ὄντολογία-φυσιολογία καὶ ἰατρικὴ, ἐπειδὴ ὁ διάλογος αὐτὸς συγγενεῖ μ' αὐτὲς τὶς ἐπιστῆμες στὸ περιεχόμενό του. Εἶναι δηλ. προφανὲς πὼς μετὰ τὴ λέξη ἄσπν μιμεῖται ὁ Πλάτωνας τὴν εἰδικὴ ἰατρικὴ ὀρολογία τοῦ Ἴπποκράτη. Μποροῦμε μάλιστα νὰ ὑποστηρίξουμε πὼς τὸ *λύπας* καὶ *ἄσας* ἀποτελεῖ ἓνα στερεότυπο λεκτικὸ δίδυμο πού τὸ πρότυπό του ὑπάρχει σὲ παρόμοιες ἰπποκρατικὲς φράσεις, ὅπως: ἀνιάται καὶ ἀσάται (*Ἴρ. Νόσ.* 15) καί, ἰδίως, ἀσῆται καὶ λυπέεται (*Ἐντ. Παθ.* 35). Μιὰ ἄλλη πίεση γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἰωνικὴ λέξη ὁ συγγραφέας αὐτὸς θὰ αἰσθάνθηκε ἀπὸ κάποια ὑφολογικὴ του ἀνάγκη, νὰ χρησιμοποιήσῃ δύο λέξεις γιὰ τὴν ἴδια ἔννοια. Γιατὶ εἶναι τότε ἀναγκασμένος, σὲ πολλὰς περιπτώσεις, νὰ χρησιμοποιήσῃ μιὰ δευτέρη λέξη πού δὲν ἀνήκει στὴν καθαρὴ ἀττικὴ γλῶσσα. Τὸ *λύπας* καὶ *ἄσας* τοῦ Πλάτωνα εἶναι μιὰ λεκτικὴ ντουμπλέτα γιὰ μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ ἔννοια, πράγμα πού συμβαίνει σ' αὐτὸν καὶ μετὰ τὰ δίδυμα: τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν φρουράν, ταφρεύοντάς τε... καὶ ἀποσκάπτοντας, καταδεχόμεναι καὶ πίνουσαι, νάματα καὶ κρήνας, αἶψν καὶ ξηρὰν κ. ἄ., *Νόμ.* 760 A—762 A.

6. Βλ. C. G. Cobet, *Variae lectiones quibus continentur observationes criticae in scriptores Graecos.* Lugduni Bat. 1873, 215.

Τὸν ἰωνικὸ χαρακτήρα τῆς λέξης ἄση ἐπιβεβαιώνει καὶ τὸ παράγωγο ἄσάομαι, πού κι αὐτὸ εἶναι συνηθισμένο στὸν Ἰπποκράτη¹ καὶ τὸ χρησιμοποιεῖ ὁ Θέογνης² καὶ ὁ Ἡρόδοτος³.

(73) Ἄνεμιαῖον, Ἀττικῶς, ὑπηνέμιον Ἑλληνικῶς

(Bekk. 191.17 ἀνεμιαῖον Ἀττικοί, ὑπηνέμιον Ἑλληνες)

Ἡ αὐθεντία τοῦ Πλάτωνα ἐγοήτευσε τοὺς ἀττικιστὲς καὶ τοὺς λεξικογράφους καὶ τοὺς ἔπεισε γιὰ τὴν καθαρότητα καὶ αὐτῆς τῆς λέξης, πρᾶγμα πού φαίνεται καὶ στὸ ἀντίστοιχο λῆμμα τοῦ Ἀντιαττικιστῆ⁴: ἀνεμιαῖον ὦν Πλάτων Θεαιτήτῳ⁵.

Ἐπίσημη ὅμως λέξη στὴν ἀττικὴ γραμματεία δὲν ἦταν τὸ ἀνεμιαῖος, ἀλλὰ τὸ ὑπηνέμιος. Αὐτὸ μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ ὑπηνέμιος ὡς ἐπιστημονικοῦ ὄρου στὸν Ἀριστοτέλη⁶, καὶ ἀπὸ τῆ μαρτυρία τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ἐπιθέτου στοὺς Ὀρμιθες τοῦ Ἀριστοφάνη, σ' ἓνα χωρίο πού ἀπαιτεῖται σοβαρότητα ἢ, τουλάχιστο, σοβαροφάνεια: 695 τίκτει πρώτιστον ὑπηνέμιον Νύξ ἢ μελανόπετρος ὦν (ἀνάπ.). Τὴν ἴδια ἐπιστημότητα καὶ καθαρότητα μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἀπαντᾷ αὐτὴ ἡ λέξη σὲ συγκρατημένους καὶ νηφάλιους ἀττικιστὲς, ὅπως εἶναι ὁ Λουκιανός⁷, ὁ Δίωνας Χρυσόστομος⁸ καὶ ὁ Πλούταρχος⁹.

1. Βλ. τὰ παραδείγματα πῶς πάνω.

2. Π.χ. 657 μηδὲν ἄγαν χαλεποῖσιν ἀσῶ φρένα, 989 ὅταν δέ τι θυμὸν ἀσηθῆς.

3. 3.41 ἐπ' ᾧ ἂν μάλιστα τὴν ψυχὴν ἀσηθείη ἀπολομένῳ.

4. Bekker, Anecd. 81.32.

5. Πβ. Θωμ. Μάγ. 19.10 Ἄνεμιαῖον, οὐχ ὑπηνέμιον, Πολυδ. 2.6 ἀνεμιαῖον κῆμα, καὶ Ἀθῆν. 57 Ε φά δὲ οὐ μόνον ἀνεμιαῖα ἐκάλουν ἀλλὰ καὶ ὑπηνέμια.

6. Ἰστ. Ζῳών 559 b 24 ἀνόχεντοι νεοττίδες ἀλεκτορίδων καὶ χιρῶν τίκτουςαι ὑπηνέμια. Τὰ δ' ὦν τὰ ὑπηνέμια ἐλάττω μὲν τῷ μεγέθει γίνεται, Ζῳών Γεν. 749 b 1 κῆματα τοῖς ὄρμισι αὐτόματα, οἱ καλοῦσιν ὑπηνέμια. Ὡς ἐπιστημονικὸν ὄρο ἀποδέχεται τὸ ὑπηνέμιος καὶ ὁ Πλίνιος, 10.58 feminae rariuntur ova irrita, ex quibus nihil dignitur, quae ὑπηνέμια Graeci vocant.

7. Ὀνειρ. 12 τὸν δὲ πλοῦτον ἐκεῖνον ὑπηνέμιον φέρεσθαι διεσκέδασαν, Θυσ. 6 ἄνευ τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα ὀμιλίας ὑπηνέμιον αὐτὴν παῖδα γενῆσαι, κ.ἄ. Ὁ Λουκιανός, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι καντηριάζει τὴ λεκτικὴ ματαιοδοξία τῶν ἀττικιστῶν μὲ τὰ ἔργα του Λεξιφάνης, Ψευδοσοφιστῆς ἢ Σολοικιστῆς κλπ., δείχνεται καὶ στὴν πράξη μετριοπαθῆς ἀττικιστῆς. Πβ. Δ.Θ. Σακαλῆ, Κριτικά-Ἑρμηνευτικά στὸν «Σολοικιστῆ» τοῦ Λουκιανοῦ. Δωδώνη 5 (1976) 76-92.

8. 20.24 ἔννοιαί τε καὶ ἐπιθυμίαι ὑπηνέμιοί τε καὶ ἀδρανεῖς.

9. Σερτ. 12 διώξουσι καὶ φουγαῖς ἀπαύστοις ἀνθρώπων ὑπηνεμίον, Ἡθ. 735 Ε (Συμπ. 8.3) καὶ τῶν ὑπηνεμίον καὶ ψευδῶν ὀνειρῶν, κ. ἄ.

Ὁ Φώτιος, πού καὶ αὐτὸς προκρίνει τὸ ὑπηνέμιος καὶ ὄχι τὸ ἀνεμιαίος, φαίνεται πὼς διορθώνει τὸν Μοίρη, 2.244 ὑπηνέμια λέγουσιν ὡς ἡμεῖς· Ἀριστοφάνης Δαιδάλω· Ἐνίστε πολλοὶ τῶν ἀλεκτρονῶν βία ὑπηνέμια τίπτουσιν ὡὰ πολλάκις· Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ ἀνεμιαῖα· καὶ Μένανδρος Δακτυλίω· — ἀνεμιαῖον ἐγένετο, πράγμα πού διαπιστώνουμε καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα λήμματα τὰ ὁποῖα συμβαίνει νὰ εἶναι κοινὰ καὶ στοὺς δύο γραμματικούς¹.

Ἐχει πεισθεῖ λοιπὸν ὁ Φώτιος πὼς ἡ λέξις αὕτη στὸν Πλάτωνα δὲν ἐκφράζει τὴν ἀληθινὴν ἀττικὴν² κατάστασι. Καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐκφράζεται ἐκεῖ ὁ Φώτιος (Πλάτων δέ...) δείχνει πὼς αὕτη τῆ μαρτυρία στὸ πλατωνικὸ κείμενο τὴν σημειώνει ὡς ἐξάιρεση ἀπὸ τὴν ἀττικὴ συνήθεια καὶ ὄχι ὡς παράλληλη ἐμφάνισι μέσα σ' αὐτήν³.

Ἐνα ὑφολογικὸ στοιχεῖο πού ἐνισχύει τὴν ἀποψη πὼς ὁ Φώτιος ἀποκλείει τὸ ὑπηνέμιος ἀπὸ τὴν κοινὴ χρῆσι εἶναι καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀντωνυμίας ἡμεῖς τοῦ κειμένου του. Μετὰ ἀπὸ μιὰ πρόχειρη ματιὰ θὰ μπορούσε νὰ πεί κανεὶς πὼς ἐννοεῖ τὴν κοινὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς του, τῆ «συνήθεια» τοῦ καιροῦ του.⁴ Ὅμως μιὰ προσεκτικότερη ἐξέτασι θὰ μᾶς πείσει ἀπόλυτα πὼς μὲ τὸ ἡμεῖς καὶ τὸ ὡς ἡμεῖς ὁ Φώτιος δὲν ἐννοεῖ τὴν κοινὴ, ἀλλὰ τις ἰδιαιτερες λεκτικὲς συνήθειες τῶν ἀττικιστικῶν κύκλων τῆς ἐποχῆς του. Ἐννοεῖ τοὺς ἀρχαιστῆς τῶν χρόνων του, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐγκρίνει ἕνα πάγιο σύστημα ἀρχαϊκῆς ἐκφρασης καὶ ἐνωθῆν τὸ χρέος, ὄχι μόνο νὰ ἀμυνθοῦν γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀρχαίας γλώσσας, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἐπαναφέρουν στὴ δόκιμὴ τῆς κατάστασι. Ἀπὸ τὰ λήμματα ὅπου γράφει ἡμεῖς ἢ ὡς ἡμεῖς προκύπτει — σχεδὸν ἀπ' ὅλα — αὕτη ἡ ἔννοια. Π.χ. 1.313 καρδιώττειν τὴν καρδίαν ἀλ-

1. Π.χ. Φώτ. 1.204 ἀγωνοθέτης· ὁ ἐν τοῖς σκηνοκοῖς· ἀθλοθέτης ὁ ἐν τοῖς γυμνοκοῖς—Μοῖρ. 67 ἀθλοθέτης, Ἀττικῶς. ἀγωνοθέτης, Ἑλληνικῶς, Φώτ. 1.231 εὐνοῦχος· οὐ σπάδων ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν καλεῖται—Μοῖρ. 347 σπάδων Κοινόν. εὐνοῦχος, Ἑλληνικῶς, Φώτ. 1.431 μύλη· τὸ κάτω τοῦ μύλου· τὸ γὰρ ἄνω ὄνος λέγεται—Μοῖρ. 256 μύλη Ἀττικῶς. μύλος, Ἑλληνικῶς, Φώτ. 1.244 κορεῖν γὰρ τὸ σαίρειν παρ' Ἀττικοῖς (πβ. 2.141 σαίρειν οὐ σαροῦν· μᾶλλον δὲ κορεῖν λέγουσιν)—Μοῖρ. 356 σαίρειν Ἀττικῶς. σαροῦν Ἑλληνικῶς.

2. Μὲ τὸ λέγουσι ἐννοεῖ ὁ Φώτιος πάντα τοὺς Ἀττικούς. Βλ. G. Wentzel, Zu den attizistischen Glossen in dem Lexikon des Photios. Hermes 30 (1895) 369.

3. Πβ. 1.243 ἔως οὐχὶ ἤως τὸ Ἀττικόν ἐστι. Ξενοφῶν δὲ ἤως λέγει ποιητικῶς κατακόρος ἐν Κύρου Παιδείᾳ, 1.357 Κύλλου πῆραν· ἢ Πῆρα χωρίον πρὸς τῷ Ὑμηττῷ... Κρατίδος δὲ ἐν Μαλθακοῖς καλιὰν αὐτὴν φησιν, 2.5 οικεῖαν· τὰ τοιαῦτα παρεσημειοῦτο Ἀριστοφάνης πρὸς τὴν οικεῖαν· ὅτι οὐ κρυῖως κέχρηται τῷ ὀνόματι· οικεῖους γὰρ ἐκτίθεται ἐν τῷ περὶ Συγγενικῶν τοὺς κατ' ἐπιγαμίαν παρεσημειωμένους ἐξοθεν· ὁ δὲ Μένανδρος ἐνίστε ἐπὶ τῶν συγγενῶν λέγει οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐπὶ τῶν κατ' ἐπιγαμίαν φίλων, 2.18 ὄνος· τὸ ἐπάνω τοῦ μύλου· Ἀριστοτέλης δὲ κατ' ἀμφοτέρων τάσσει, 2.72 πελιδόν· μέλαν· λέγεται καὶ πελιτνόν παρὰ Θουκυδίδη, 2.166 σκύλα λέγουσιν ὡς ἡμεῖς· καὶ σκυλεύματα Θουκυδίδης.

4. Αὐτὸ ὑποστηρίζει, ἐσφαλμένα, καὶ ὁ Wentzel, ὁ. παραπ., 369.

γειν. Σικελιώται, ὃ ἡμεῖς βουλιμιᾶν. Ἀπολλόδορος ἐν ζ' περὶ Ἐπιχάρμου τοὺς Σικελιώτας φησὶν τὸ τὸν στόμαχον ἐπιδάκνεσθαι ὑπὸ λιμοῦ καρδιώτειν λέγειν, ὅπερ βουλιμιᾶν λέγει Ξενοφῶν. Εἶναι φανερόν ὅτι μὲ τὸ ἡμεῖς ἐδῶ δὲν ἐννοεῖ ὁ Φώτιος μόνο τοὺς καθαρῶντες καὶ γλωσσαμύνητορες τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ στὸν ἴδιο κύκλο κατατάσσει ἀκόμη καὶ τὸν Ξενοφῶντα.

1.302 Μά· ἀντὶ τοῦ οὐ μά· τοῦτο Ὅμηρος ὡς συλλαβῆς τάξιν ἔχον τίθησι, ὡς· Ναὶ μὰ τὸδε σκῆπτρον, ὅτε ὄμνουν· ὅτε δὲ ἀπόμνυσι τι, συζεύγνυσι τὸ τῆς ἀποφάσεως οἶον· οὐ μὰ γὰρ Ἀπόλλωνα· καὶ ἐν Ὀδυσσεΐα· Οὐ μὰ Ζῆν· Ἀγέλαε. Ἡμεῖς δὲ τὸ μὰ ὡς μέρος λόγου ἀπομνύοντες παραλαμβάνομεν, μὰ τὸν Δία λέγοντες.

Ἡ φράση ἡμεῖς δέ... μὰ τὸν Δία λέγοντες θὰ ἦταν ἀκατανόητη καὶ ἀσυγχώρητη, ἂν μὲ τὸ ἡμεῖς ἐννοοῦνταν ἀπλῶς οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του, δηλ. οἱ Χριστιανοί, καὶ θὰ συνιστοῦσε βαριά ἀσέβεια, ὅταν μάλιστα λέγεται ἀπὸ ἓνα Πατριάρχη. Ἐννοεῖ λοιπὸν τοὺς ἀρχαιστῆς - ἀττικιστῆς λογίους καὶ, ἀκόμη, τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀττικούς, οἱ ὁποῖοι πράγματι κάνουν αὐτὴ τῆ λεπτὴ διάκριση στὴ χρῆση τῶν ὁμοτικῶν μοριῶν¹.

Καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα λήμματα ὅπου χρησιμοποιεῖ ὁ Φώτιος τὸ ἡμεῖς καταφαίνεται ὅτι ὁ τύπος, ἡ λέξη ἢ ἡ σύνταξη ποὺ ἀπορρίπτει εἶναι τὸ ἀδόκιμο καὶ κοινότερο, ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ ἐγκρίνει — στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται καὶ τὸ ἡμεῖς — εἶναι πράγματι τὸ δοκιμότερο.² Ἀντίθετα, γιὰ τὴ «συνήθεια» τῶν συγχρόνων του χρησιμοποιεῖ ὁ Φώτιος τὶς φράσεις: *καλεῖται, παρ' ἡμῶν, λεγόμενος, ὃ νῦν λέγουσιν, ὃ νῦν (τὸ νῦν) λεγόμενος (-ον)*. Συμβαίνει πάλι οἱ λέξεις, οἱ τύποι ἢ οἱ συντάξεις ποὺ ἀφοροῦν αὐτῆς οἱ ἐκφράσεις νὰ εἶναι πράγματι ἀδόκιμα καὶ κοινά, π.χ.

1.405 *μανθῶας· εἶδος ἱματίου ὅπερ καλεῖται λωρίκιον,*

2.42 *ὀψώνιον· τὴν ὀψωνίαν· τὸ δὲ παρ' ἡμῶν ὀψώνιον μισθὸν λέγουσι καὶ σιτηρέσιον,*

2.84 *...στοῖχοι δ' εἰσὶν αἱ λεγόμεναι στάλικες,*

2.196 *τάγυρι· τὸ βραχύτατον καὶ ἐλάχιστον δ νῦν ψίχα λέγουσιν· Ἐῶπιλις Αἰξίν· καὶ ζῆν μαθόντι μηδὲ τάγυρι μουσικῆς,*

2.268 *φορεῖον· ὃ νῦν ὄκνος λεγόμενος.*

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ φτάνουμε στὴ σκέψη ὅτι, προκρίνοντας τὸ ὑψημέριον

1. Βλ. R. Kühner - B. Gerth, *Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache*. Hannover und Leipzig 1898-1904, τ. 2, 148.

2. Π.χ. 1.378 *λιτὸν· τὸν πένητα, ὡς ἡμεῖς· οὕτω Μένανδρος, 2.39 οὐσίαν· τὰ χημάτα ὡς ἡμεῖς, 2.56 παράκλητος ὡς ἡμεῖς εἶρηκεν Λυκούργος, 1.236 ἔφηλον καλοῦσιν ὡς ἡμεῖς, 1.366 κωπήρες πλοῖον· ὡς ἡμεῖς καὶ Θουκυδίδης ἐν δ'.*

σὲ βάρος τοῦ ἀνεμιαῖον, ὁ Φώτιος δίνει μιὰν ἀπάντησιν στὴν προχειρολόγο λεξιθιρία τῶν ἀττικιστῶν καὶ ἀποδοκιμάζει τὸν ἄμετρο ἐνθουσιασμὸ πού ἔδειχναν αὐτοὶ ἀπέναντι στὴ γλώσσα τοῦ συρμοῦ. Γιατί, ἴσως, εἶχε κατανοήσει πὼς κάποιες ὑφολογικὲς σκοπιμότητες ἐπέλεσαν τὸν Πλάτωνα, ὥστε νὰ ἐπιτρέψει στὸν λόγο του τὴ χυδαιότερη λέξη¹, πού, πραγματικά, δὲν εἶναι ἄλλες ἀπὸ τοῦτες: α) γιὰ νὰ τονίσει τὸ διαλογικὸ του ὕφος καὶ β) γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει ἡ λέξη νὰ δημιουργήσει κλίμα εἰρωνικὸ καὶ περιγελαστικόν²:

Θεαίτ. 151 E (Σωκ.) ἀλλὰ φέρε δὴ αὐτὸ κοινῇ σκεψώμεθα, γόνιμον ἢ ἀνεμιαῖον τυγχάνει ὄν, ἕως ἂν εἰς φῶς τὸ σὸν δόγμα συνεξαγάγω,

157 D (Σωκ.) ἐξαχθέντος δὲ τότε ἤδη σκέψομαι εἴτ' ἀνεμιαῖον εἴτε γόνιμον ἀναφανήσεται,

160 E (Σωκ.) τοῦτο μὲν δὴ, ὡς ἔοικεν, μόλις ποτὲ ἐγεννήσαμεν, ὅ,τι δὴποτε τυγχάνει ὄν. Μετὰ δὲ τὸν τόκον τὰ ἀμφιδρόμια αὐτοῦ ὡς ἀληθῶς ἐν κύκλῳ περιθρεκτέον τῷ λόγῳ, σκοπομένους μὴ λάθῃ ἡμᾶς οὐκ ἄξιον ὄν τροφῆς τὸ γιγνόμενον, ἀλλὰ ἀνεμιαῖόν τε καὶ ψεῦδος,

210 B (Σωκ.) οὐκοῦν ταῦτα μὲν πάντα ἡ μαιευτικὴ ἡμῖν³ τέχνη ἀνεμιαῖά φησι γεγενῆσθαι καὶ οὐκ ἄξια τροφῆς.

Ἀξίζει νὰ προσέξουμε πὼς σ' ἔλα αὐτὰ τὰ χωρία μιλάει ὁ Σωκράτης καὶ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴ μαιευτικὴ τέχνη· ἡ σύλληψις αὐτῆς τῆς μεταφορᾶς ἀπὸ τὸν Σωκράτη γιὰ τὴν αἰσθητοποίηση τῆς διαδικασίας τῆς γνώσης ἔχει, ὅπωςδὴποτε, κάτι τὸ κωμικὸ καὶ ἱλαρὸ. Ἰαρότητα μποροῦν νὰ προκαλέσουν ἀκόμη καὶ οἱ διαφορὲς λεπτομέρειες τοῦ «ξεγεννήματος», πού ὁ Σωκράτης τις ἐκμεταλλεύεται ἀλληγορικά. Ἡ φύση λοιπὸν τοῦ ἀντικειμένου ἀπαιτεῖ καὶ λεκτικόν, ἂν ὄχι χυδαῖον, ὅπωςδὴποτε ἐλαφρὰ ἀγοραῖο καὶ καθημερινόν. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκει τὴ θέση της ἡ λέξη ἀνεμιαῖον.

1. Ἡ ἐννοιολογικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς λέξεις πρέπει νὰ ἦταν ἀνάλογη μ' αὐτὴν πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς ἐξῆς ἀντίστοιχες νεοελληνικὲς: κούφιος, ἀέρας κοπανιστός, ἀερογγάστρι; (= ἀνεμιαῖος) — ἄγνος, κενός, μάταιος (= ὑπνέμιος).

2. Ὁ διάλογος *Θεαίτητος* ἀνήκει χρονικὰ στὴν ὕστερη παραγωγή τοῦ συγγραφέα. Αὐτὸ ἔχει ἰδιαιτέρη σημασία γιὰ τὴν ἐκλογὴ αὐτῆς τῆς λέξης, γιατί στὰ ἔργα πού ἀνήκουν στὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του παρατηροῦμε μιὰ συσσώρευση ἀπὸ ἐκφραστικὰ μέσα πού, χωρὶς νὰ εἶναι γνήσια ἀττικά, ἀποτέλεσαν ἀργότερα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς ἐλληνιστικῆς Κοινῆς. Δηλαδή, δίπλα στὴν ὑφολογικὴ σκοπιμότητα πρέπει νὰ θεωρήσουμε ὡς συνεργὸ σ' αὐτὴ τὴν ἐκλογὴ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὴν ἐπίδραση τῆς Κοινῆς πού ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ.

3. Ἡ δοτικὴ ἡμῖν (γενικὴ δοτικὴ) ἐναρμονίζεται ἀπόλυτα μὲ τὴ διάθεση πού δημιουργεῖ τὸ ἀνεμιαῖος, γιατί εὐνοεῖ τὴν ἐξῆς ἐννοια: ἡ καχημένη μας (ἢ ἡ προκομμένη μας) μαιευτικὴ τέχνη.

(148) Ἐπιμέλου, παροξυτόνως, Ἀττικῶς. περισπωμένως, Ἑλληνικῶς(Bekk. 196.13 *ἐπιμέλου παροξυτόνως Ἀττικοί, περισπωμένως Ἑλληνες*)

Τὰ μνημεῖα τῆς ἀττικῆς γραμματείας τῶν κλασικῶν χρόνων, ὅπως μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ, διδάσκουν πὸς ὁ τύπος *ἐπιμέλομαι* εἶναι σ' αὐτὰ πολὺ σπάνιος καὶ ἀπαντᾷ μόνον εὐκαιριακά. Δηλαδή δὲν ἔχουμε καμιὰ μαρτυρία του στοὺς ρήτορες¹ καὶ τὴν ἀττικὴ κωμωδία, οὔτε ἀκόμη παραδίδουν κάτι τέτοιο τὰ σωζόμενα ἔργα τῶν τραγικῶν, ἐνῶ σ' ὅλα αὐτὰ παρατηροῦμε μιὰ ἐκτεταμένη παρουσία τοῦ ρήματος *ἐπιμελοῦμαι*. Τὰ λίγα παραδείγματα τοῦ τύπου *ἐπιμέλομαι* προέρχονται ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη², τὸν Πλάτωνα³ καὶ τὸν Ξενοφῶντα⁴, δηλ. ἀπὸ τὴν τριάδα τῶν Ἀττικῶν συγγραφέων πού δὲ φαίνονται συνεπεῖς στὸν ἀττικὸ κανόνα καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες γλωσσικὲς λεπτομέρειες.

Ἀντίθετα, ὁ τελευταῖος τύπος εἶναι ὁ πιὸ συνηθισμένος στὴν ἰωνικὴ γραμματεία⁵· στὸν Ἡρόδοτο⁶ εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς τύπος, ἐνῶ ἀπαντᾷ πολὺ συχνὰ στὸν Ἱπποκράτη⁷ καὶ τὸν προτιμᾷ καὶ ὁ Δημόκριτος⁸.

1. Ἴσως δὲν πρέπει νὰ δώσουμε πίστη στὰ χειρόγραφα πού παραδίδουν *ἐπιμέλομαι* σὲ δύο χωρία: Δημ. 49.38 καὶ Λυσ. 14.14, γιὰτι καὶ ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Λυσίας, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Ἀττικοὶ ρήτορες γράφουν σταθερὰ *ἐπιμελοῦμαι*.

2. 7.39 *πέμψαντας ὡς τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐπιμελομένους*, 6.54 *ἐπεμέλοντο σφῶν αὐτῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι*.

3. Κρίτ. 51 A *ὁ τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελόμενος*, Ἀлк. I 121 D *προστέτακται ἐπιμέεσθαι τοῦ γενομένου*, Ἀлк. I 132 B *λάθωμεν ἑτέρου τινὸς ἐπιμελόμενοι*, 135 E *ἀρξομαι τῆς δικαιοσύνης ἐπιμέεσθαι* Γοργ. 516 B *ἀνθρώπων Περικλῆς ἐπεμέλετο*;

4. Ἀν. 4.2.26 *καὶ ἰσχυρῶς ἀλλήλων ἐπεμέλοντο*, Κέρ. Παιδ. 1.2.3 *οἱ δὲ περσικοὶ νόμοι προλαβόντες ἐπιμέλονται ὅπως...*, 8.8.8 *οὐδὲ τῶν σωμάτων ἐπιμέλονται*, 4.5.46 *πράγματα δὲ παρέξουσιν ἐπιμέεσθαι*, Ἀπομν. 2.7.8 *τῶν χρησίμων ἐπιμελόμενοι*.

5. Βλ. Bechtel 3, 183. Πβ. B. Bondesson, *De sonis et formis titulorum Milesiorum Didymaeorumque*. Lundae 1936, 183, καὶ Th. Gomperz, *Die Apologie der Heilkunst*. Leipzig 1910, 123.

6. 1.98 *τῶν ἄλλων ἦσον ἐπιμέεσθαι*, 2.2 *καὶ ἐπιμελομένῳ πολλὸν ἦν τοῦτο τὸ ἔπος*, 2.174 *τῶν ἰσῶν οὔτε ἐπεμέλετο... μανθία παρεχομένων τὰ μάλιστα ἐπεμέλετο*. Βλ. M. Broschmann, *Lexicalische Beiträge zu Herodot.* Progr. Zwickau 1898, 38, καὶ Smyth, δ. παραπ., 534.

7. Π.χ. Ἀγμ. 16 *ἦν μὴ ἐπιμέληται αὐτὸς ὄνθρωπος*, 23 *πτέρης δὲ ἄκρης κάρτα χρῆ ἐπιμέεσθαι*, Προορητ. 4 *καὶ ὁ ἐπιμελόμενος δέξυτάτος τ' ἂν εἴη*. Ὁ τύπος *ἐπιμελοῦμαι* ἀπαντᾷ στὸν Ἱπποκράτη ὡς ποικιλία τοῦ τύπου *ἐπιμέλομαι*, ὅπως συμβαίνει σ' αὐτὸν καὶ μὲ τὰ ρήματα: *μινύθω* (Διαίτ. 20) καὶ *μινυθέω* (Κατ' Ἱητρ. 24), *μύζω* (Σαρκ. 6) καὶ *μυζέω* (Ἐντ. Παθ. 34), *πιέζω* (π.χ. Ἀρθρ. Ἐμβ. 31), καὶ *πιεζέω* (Προγν. 24) κ.ἄ. Πβ. Bechtel 3, 183.

8. 279 *ἐπιμέεσθαι αὐτῶν*, 285 *κτήσιος ἐπιμέληται*.

Πέρα ἀπ' αὐτὴ τὴν παρουσία τοῦ ἐπιμέλομαι στοὺς Ἴωνες συγγραφεῖς, ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο ποὺ μιλάει ἀπερίφραστα γιὰ τὴν ἰωνικότητά του εἶναι ἡ σχεδὸν ἀπόλυτη ἐπικράτησή του στὶς ἰωνικὲς ἐπιγραφές¹. Ἄν συμβαίνει νὰ διακρίνουμε σ' αὐτὲς καμιά ἐξάιρεση, αὐτὸ ἀφορᾷ τὶς ἐπιγραφές τοῦ Ὠρωποῦ, οἱ ὁποῖες εἶναι ἐπηρεασμένες προφανῶς ἀπὸ τὴ γειτονικὴ Ἀττικὴ², π.χ. Ditt., Syll. ³ 1004.7 (IG VII 235) καὶ ἐπαναγκάζειν τὸν νεωκόρον τοῦ τε ἱεροῦ ἐπιμελεῖσθαι...

Μὲ τὴν παραπάνω διαπίστωση συμβαδίζει καὶ μιὰ ἀνάλογη παρατήρηση ποὺ κάνουμε στὶς ἀττικὲς ἐπιγραφές: ὅπωςδήποτε δὲ μπορούμε νὰ ξέρουμε ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο τύπους αὐτῶν τῶν ρημάτων — ἐπιμέλομαι καὶ ἐπιμελοῦμαι — συνηθιζόταν στὴν Ἀττικὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 380 π.Χ., γιὰτὶ τὰ στοιχεῖα Ε καὶ Ο εἶχαν τὴν ἰσχὺ τῶν ε, ει καὶ ο, ου ἀντιστοίχως. Ὅμως μπορούμε νὰ συναγάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα καὶ γι' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ὅταν σταθμίσουμε τὴν προσφορὰ τῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ μεταγενέστερους χρόνους: ἀπὸ τὸ 380 π.Χ. ὡς τὴν ἀρχὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων (30 π.Χ.) ἡ σχέση τῆς συχνότητος τῶν τύπων ἐπιμελοῦμαι καὶ ἐπιμέλομαι εἶναι 34:4.³ Αὐτὴ ἡ σχέση δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ σημαίνει πὼς παλαιότερος εἶναι ὁ τύπος σὲ -ομαι, ποὺ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἔχανε ἔδαφος ὑπὲρ τοῦ τύπου σὲ -οῦμαι⁴, γιὰτὶ δὲν ἔχουμε καμιά ἐπιγραφή ποὺ νὰ προσφέρει τύπο σὲ -ομαι ἀπὸ τὸ 380 ὡς τὸ 322 π.Χ., τότε δηλ. ποὺ ἐμφανίζονται στὴν ἴδια ἀττικὴ ἐπιγραφή τὰ δύο πρῶτα παραδείγματα: IG II² 373.26 καὶ ἰδία καὶ κοινῇ ἐπιμέλειται, 373.31 ἐπιμέλεσθαι δὲ αὐτοῦ τὴν τε βουλὴν...⁵

Ἡ ἀπουσία τοῦ ἐπιμέλομαι ἀπὸ τὸ χρονικὸ διάστημα 380-322 π.Χ. μαρτυρεῖ γιὰ τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλ. αὐτὸς εἶναι ὁ νεώτερος τύπος καὶ, κατὰ

1. I G XII (8). 265.7 καὶ 8 ἐπιμέλωνται (Θάσος), Ditt., Syll³. 1016.9 ἐπιμέλεσθαι (4. αἰ. π.Χ., Ἰάσος), Ditt., Syll³. 229.18 ἐπιμέλεσθαι (342 π.Χ., Ἐρυθρές), Milet 135.15 καὶ 35 κ.ξ. Βλ. A. Scherer, Zur Laut-und Formenlehre der milesischen Inschriften. Diss. München 1934, 35. Πβ. Bondesson, ὁ. παραπ., 183.

2. Βλ. C. Favre, Thesaurus verborum quae in titulis Ionicis leguntur cum Herodoteo sermone comparatus. Heidelbergae 1914, 168.

3. Βλ. K. Meisterhans - E. Schwyzer, Grammatik der attischen Inschriften. Hildesheim-New York 1971 (=Berlin 1900), 175.

4. Ὁ O. Riemann, Notes sur l'orthographe attique. Bulletin de Correspondance Hellénique 3 (1879) 496, ποὺ ὑποστηρίζει τὸ ἀντίθετο, ξεκινᾷ ἀπὸ ἐσφαλμένη βάση: ὁ τύπος ἐπιμελόσθαι ποὺ ἀπαντᾷ στὴν ἀττικὴ ἐπιγραφή C I A 92 (= I G II 92), τοῦ 376/77 π.Χ., δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι τύπος τοῦ ἐπιμέλομαι οὔτε ἀπαντᾷ ἐπιμέλεσθαι στὴν ἐπιγραφή C I A 115 (= I G II² 226), τοῦ 346-345 π.Χ., ἀλλὰ ἐπιμελεῖσθαι, γιὰτὶ τὸ κενὸ ποὺ ὑπάρχει μετὰ τὸ Ε τῆς συλλαβῆς ΛΕ πρέπει νὰ συμπληρωθεῖ μὲ πέντε γράμματα, ἀφοῦ συνηθίζει ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ νὰ τοποθετεῖ τὸ ΕΙ σὲ ἓνα διάστημα.

5. Τὰ ἄλλα δύο παραδείγματα ἀπὸ τὸν τρίτο καὶ τὸν πρῶτο αἰῶνα π.Χ. Βλ. Meisterhans, 175.

τὰ φαινόμενα, εἰσέβαλε στὴν ἀττική διοικητικὴ γλῶσσα κατὰ τὴν ἀρχὴ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἀπὸ τὴν ἰωνικὴ γλῶσσα, τότε ἀκριβῶς πού οἱ δύο διάλεκτοι ἄρχισαν νὰ συμπορεύονται πρὸς τὴ δημιουργία ἐνὸς ἐνιαίου γλωσσικοῦ ὄργάνου¹. Ὅμως αὐτὴ ἡ ἀνοχὴ πού ἔδειξε ἡ ἀττικὴ διάλεκτος ἀπέναντι στὸν ἰωνικὸ τύπο κράτησε γιὰ λίγο διάστημα, γιατί ἀργότερα, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἐπικράτησε ὁ ἀττικός, ὁ ὁποῖος καὶ καθιερώθηκε ὡς τύπος τῆς Κοινῆς.

Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καὶ ἡ ἐξήγηση τῆς πλάνης στὴν ὁποία παρασύρθηκε ὁ Μοίρης: εἶδε ὡς σπανιότερο τὸν τύπο *ἐπιμέλομαι* καὶ πολὺ συνηθισμένο τὸν τύπο *ἐπιμελοῦμαι* καί, γι' αὐτό, φρόντισε, κατὰ τὴ συνήθειά του, νὰ ἀποδεχτεῖ καὶ νὰ συστήσει ὡς δόκιμο κάτι ἀσυνήθιστο γιὰ τὴν ἐποχὴ του², πού τὸ ἔβρισκε ὅμως σὲ καλοὺς Ἀττικούς συγγραφεῖς, ὅπως εἶναι ὁ Θουκυδίδης, ὁ Ξενοφώντας καὶ ὁ Πλάτωνας. Στὴν ἀποδοχὴ τοῦ τύπου *ἐπιμέλομαι* πρέπει νὰ ἐπηρεάστηκε ὁ Μοίρης καὶ ἀπὸ τὴν εὐδοκίμηση πού σημείωσε στὴν ἀττικὴ γλῶσσα τὸ ἀντίστοιχο ρῆμα *μεταμέλομαι* (*μεταμέλει*)³, πράγμα πού προδίνει καὶ τὸ ἀνάλογο λῆμμα στὸν Ὡμαῖ Μάγιστρο, 123.14 *ἐπιμέλομαι κάλλιον ἢ ἐπιμελοῦμαι, καὶ μεταμέλομαι ἢ μεταμελοῦμαι*.

(160) Ἐγγυον, ἀττικῶς ἔγγυητήν, Ἑλληνικῶς

(Bekk. 197.3 *ἔγγυον Ἀττικοί, ἔγγυητήν Ἑλληνες*)

Υἱοθετώντας ὡς ἀττικὸ τὸ ὄνομα *ἔγγυος*, μὲ τὴ σημασία τοῦ *ἔγγυητής*, ὁ Μοίρης παρασύρεται καὶ πάλι σὲ ἀττικιστικὴ πλάνη. Ὅπως ὅποτε, ἡ ἀφορμὴ πού παρέσυρε τὸν λεξιμογράφο σ' αὐτὴ τὴν παρεξήγηση εἶναι τὸ ὅτι ἀπαντᾷ ὁ τύπος *ἔγγυος* στὸν Αἰσχίνη, *Ἐπιστ.* 11.12 *τὴν Ἀθηναίων ἔγγυον διδώσι τοῦ πολέμου, στὸν Ξενοφῶντα, Πόρ.* 4.20 *τῷ δημοσίῳ ἔστι λαμβάνειν ἔγγυους παρὰ τῶν μισθουμένων, καὶ τὸν Ἀριστοτέλη, Οἰκ.* 1350 a 19 *δεῖν ταλαντιαίους καθιστάναι τοὺς ἔγγυους τῶν εἴκοσι ταλάντων*.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τίς λίγες αὐτὲς ἐξαιρέσεις, τὰ ἀττικὰ κείμενα διδάσκουν πὼς γνήσιο ἀττικὸ εἶναι τὸ οὐσιαστικὸ *ἔγγυητής*⁴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφώντας τὸ γράφει σταθερὰ⁴ καὶ φαίνεται ὅτι τὸν προτιμᾷ

1. Αὐτὸς εἶναι, πάλι, ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο παρατηροῦμε τὴν ἀνάμειξη τῶν δύο τύπων καὶ στὸν Ξενοφῶντα· δὲν ὀφείλεται στοὺς ἀντιγραφεῖς, οὔτε μπῆκε ὡς νεώτερος ὁ τύπος *ἐπιμελοῦμαι*, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Riemann, ὁ. παραπ., 497.

2. Οὔτε οἱ ἀττικιστὲς εἶχαν δεῖξει προτίμηση στὸ *ἐπιμέλομαι*, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Φιλόστρατο, πού τὸ ἐπιτρέπει μιὰ φορά: *Ἀπολ.* 235.17 (Kayser) *ὀπόθ' ἡ ψυχὴ σώματος ἐτέρου ἐπεμέλετο*.

3. Βλ. Veitch, λ. *μεταμέλει*.

4. *Πόρ.* 3.14, *Ἑλλ.* 1.7.35, 7.2.17, 6.2.4, *Κύρ. Παιδ.* 6.3.29.

καὶ ὁ Ἀριστοτέλης¹, ὁ τύπος αὐτὸς εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς καὶ στοὺς ρήτορες, Λυσ. 23.12 ἔδειξεν ἐγγνητὰς καταστήσας περὶ τοῦ σώματος, Δημ. 33.7 δανείσαι τὰ χρήματα λαβόντα ἐμὲ ἐγγνητὴν, 33.10 διηρησάμην τοῖς ἐγγνηταῖς τῆς τραπέζης τὴν πράξιν, Ἀντιφ. 5.17 ἐθέλοντος γὰρ μου ἐγγνητὰς τρεῖς καθιστάναι· στὸν Πλάτωνα, Ἀπολ. 38 B ἐγγνηταὶ δὲ ὑμῖν ἔσονται τοῦ ἀργυρίου, Νόμ. 954 A ἐγγνητῆς μὲν δὴ καὶ ὁ προπολῶν οἰοῦν, 914 D ὀπίτερος ἂν παρᾶσχη τὸν ἐγγνητὴν ἀξιώχρεων κ.ἄ., καὶ στὶς ἀττικὲς ἐπιγραφὰς², π.χ. IG II² 1172.22 ὅς ἂν πείθῃ τοὺς δανείζοντας ἄρχοντας τιμῆματι ἢ ἐγγνητῇ, IG I² 94.25 καὶ τοὺς ἐγγνητὰς κατὰ τὸν νόμον ὅσπερ κεῖται τῶν τεμενῶν (418-417 π.Χ.).

Τρανότερη ἀπόδειξη γιὰ τὴν καθαρότητα τοῦ ἐγγνητῆς εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀττικιστὲς χρησιμοποιοῦν αὐτὸ μόνο καὶ ποτὲ τὸ ἐγγνος· Διον. Ἀλικ., Ῥωμ. Ἀρχ. 11.41 εἰ μὴ τις ἄρα θεῶν ἔστι ἐγγνητῆς, κ.ἄ., Λουκιαν., Ἐρμότη. 77 εἰ τις ἐγγνητῆς ἐστί σοι ὅτι βίωσῃ τσαυτα, Βίων Πρ. 1 εἰς νέωτα ἐκτίσει καταστήσας ἐγγνητὴν.

Ἀντίθετα, τὸ ἐγγνος πρέπει νὰ ἔχει ἰωνικὴ προέλευση· τὸ βρίσκουμε σὲ ἰωνικὲς ἐπιγραφὰς³ καὶ στὸν Θεόγνη, 286 παρέχειν βασιλῆα μέγιστον ἔργον ἀθανάτων⁴. Ἀπὸ τὴν ἰωνικὴ πρέπει νὰ μπῆκε στὴν Κοινή, ὅπου ἐπικράτησε πέρα γιὰ πέρα⁵· ἔχουμε πλούσια χρῆση τοῦ στὶς ἐπιγραφὰς ὄλων σχεδὸν τῶν

1. Πολιτ. 1280 b 11, Ἡθ. Νικ. 1133 b 12.

2. Τὸ ἐγγνος ἐμφανίζεται μόνο σὲ ἀττικὲς ἐπιγραφὰς τῶν μεταγενέστερων χρόνων π.χ. Ditt., Syll³. 958.5 (3. αἰ. π.Χ.) κ.ἄ.

3. Π.χ. Ditt., Syll³. 364.41 (Ἐφεσος, 297 π.Χ.), Ditt., Syll³. 976.13. (Σάμος, 2. αἰ. π.Χ.), I G IX (2). 4 (Ἰπάτη) κ.ἄ. Σὲ καμιά ἰωνικὴ ἐπιγραφή δὲ βρίσκουμε τὸν τύπο ἐγγνητῆς.

4. Ὁ Ἡρόδοτος παρέχει μόνο τὸν ἀττικὸν τύπον ἐγγνητῆς (1.196). Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν μειώνει καθόλου τὸν ἀττικὸν τοῦ χαρακτήρα, γιὰ τὴν μακρὰ παραμονή του στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν ἐπίδραση ποὺ δέχθηκε ἀναπόφευκτα ἀπὸ τὴν ἀττικὴν γραμματεία, ὁ ἱστορικὸς ἔχει νοθήσει τὴν γλώσσα του μὲ πολλὰ ἀττικὰ στοιχεῖα, ἰδιαίτερα μ' αὐτὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν γλώσσα τῆς στρατηγικῆς, τῆς διοίκησης καὶ τοῦ δικαίου. Χρησιμοποιοῦ π.χ. φύλαρχος (5.69), πολέμαρχος (6.109), ναυκαρχός (5.71), νεώσοικοι (3. 45), πρυτανίη (6.110), φυλαὶ (6.131), δῆμος (6.136), κληροῦχοι (6.100), διώκειν, ἀπολογεῖσθαι (6.136), ἐξοστρακίζειν (6.79), ἀνεύθυνος (3.80), ὑπεύθυνος (3.80) κ.ἄ. Βλ. W. Aly, Ein Beitrag zu Geistesgeschichte der Jahre 450-430. Glotta 15 (1927) 94 κ.ἄ. Ἰδιαίτερα, γιὰ τὸ λεκτικὸν ποὺ δανείζεται ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ Σοφιστικὴ βλ. γενικὰ M. Wundt, De Herodoti elocutione cum sophistarum comparata. Diss. Lipsiae 1903.

5. Στὴν χρῆση τῆς Κοινῆς ὀφείλονται τὰ παραδείγματα τοῦ Ξενοφῶντα, τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Αἰσχίνου (οἱ Ἐπιστολὲς του εἶναι νόθο ἔργο, γραμμὲν ἄργότερα, ποὺ παρουσιάζει πολλὰ ἰωνικὰ καὶ ἑλληνιστικὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα· πβ. C. Schwegler, De Aeschinibus quae feruntur epistolis. Gissae 1913, 20 κ.ἄ.).

ἐλληνικῶν περιοχῶν, στήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη¹ καί ἀποκλειστική παρουσία του στούς παπύρους².

Γιατί ὅμως ὁ Μοίρης ἀπορρίπτει τὸ ἐγγυητής καί προτιμᾷ αὐτὸ τὸ τελευταῖο; Εἶναι γνωστὸ ὅτι κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικούς χρόνους σημεῖωσε ιδιαίτερη ἐπίδοση ἡ παραγωγικὴ κατάληξη τῶν ὀνομάτων σέ -της· αὐτὰ τὰ ὀνόματα χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα τήν Κοινή³, στήν ὁποία ἡ διατηρήθησαν ἀπὸ παλαιά, ἀφοῦ ἐκτόπισαν ἄλλα παράγωγα καί ιδιαίτερα τὰ λήγοντα σέ -εὺς καί -τηρ, ἢ πλάστηκαν μ' αὐτὴ τήν κατάληξη νέα ὀνόματα σέ βάρους ἐκείνων πού ἔλθγαν σέ -τηρ, καί -τωρ. Εἶναι εὐνόητο λοιπὸν πῶς ὁ Μοίρης βρέθηκε μπροστά σέ μιὰ πληθώρα ἀπὸ ὀνόματα σέ -της, πού κυκλοφοροῦσαν «κατὰ κόρον» τήν ἐποχὴ αὐτὴ σέ ὅλα τὰ στρώματα⁴ τῆς Ἑλληνιστικῆς γλώσσας. Κυριαρχημένος λοιπὸν ἀπὸ τήν ἐντύπωση πῶς ἡ κατάληξη αὐτὴ δὲν ἐγγυᾶται καθόλου ἀττική καθαρότητα, φτάνει στὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίζει ὅτι καί τὸ οὐσιαστικὸ ἐγγυητής δὲν ἀνήκει στήν ἀττικὴ συνήθεια, μὴ πού αὐτὸ ἦταν ἡ δόκιμη λέξη στοὺς Ἀττικούς συγγραφεῖς. "Ὅτι αὐτὴ ἡ διαδικασία ἐκαλλιέργησε τήν ἐντύπωση πῶς ὁ τύπος αὐτὸς ἔχει ἀνάττικο χαρακτήρα προκύπτει καί ἀπὸ ἄλλα ἀνάλογα λήμματα τοῦ λεξικοῦ, ὅπου ὁ γραμματικὸς ἀπορρίπτει, πάλι, τοὺς τύπους σέ -της καί ἐγκρίνει ἄλλους μὲ διαφορετικὴν κατάληξη⁵, πού προέρχονται:

α) ἀπὸ τήν ἴδια ρίζα:

103 βραβεύς, Ἀττικῶς. βραβευτής, Ἑλληνικῶς.

234 κοροπλάθοι, Ἀττικῶς. κοροπλάσται, Ἑλληνικῶς.

β) ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα:

45 ἀμφορεύς, Ἀττικῶς. μετρητής, Ἑλληνικῶς.

54 ἀργυραμοιβοί, Ἀττικῶς. κολλυβισταί, Ἑλληνικῶς.

55 ἀργυρογνώμονες, Ἀττικῶς. δοκιμασταί, Ἑλληνικῶς.

1. Σοφ Σειρ. 29.16, Ἐπιστ. Ἐβρ. 7.22. Βλ. F. Blass - A. Debrunner - F. Rehkopf, Grammatik des neutestamentlichen Griechisch. Göttingen 141976, § 109, 8.

2. Π.χ. P. Petr. 3.41, P. Grenf. 1.18.22, P. Oxy. 1.38.6 (49-50 π.Χ.) κ.ά. Τὸ ἐγγυος ἀπαντᾷ συνήθως στὸ τέλος τῶν συμφωνητικῶν· μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἀκολουθεῖ ὁ ἀτάλογος τῶν μαρτύρων. Βλ. Mayser Π³, 183. "Ἐνα μοναδικὸ παράδειγμα μὲ τὸ ἐγγυητής ἔχομε ἀπὸ τὸν P. Oxy. 12.1483.18 (2-3 αἰ. π.Χ.) τὸν ἐγγυητὴν σου κατέχω ἕως ἂν τελῆς μοι τὴν τιμὴν τῶν ζητούμενων.

3. Βλ. Chantraine, Form., 320.

4. Καί οἱ λογοτεχνικοὶ ἀλλὰ καί οἱ ἰδιωτικοὶ πάπυροι παρέχουν μόνον αὐτὸ τὸν τύπο.

5. Ἐκεῖ ὅμως εἶναι ἀπόλυτα σωστὸς στὶς ἐκτιμήσεις του.

(171) Ζώσαντες ἀντὶ τοῦ ζήσαντες, Πλάτων Νόμων β'

(Bekk. 197.30)

Ἀκόμη καὶ τὸν μὴ εἰδικὸ ἀναγνώστη θὰ μπορούσε νὰ ξενίσει ἡ εἴδησι πού δίνει ἐδῶ ὁ Μοίρης. Πρῶτο, γιατί συνιστᾷ ἕναν τύπο πού κάθε ἄλλο παρὰ ἀττικὸς εἶναι, καὶ δεύτερο, γιατί αὐτὸς ὁ τύπος δὲν ἀπαντᾷ, ὅχι μόνο στοὺς *Νόμους*, ἀλλὰ καὶ σ' ὀλόκληρο τὸ πλατωνικὸ *Corpus*.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτο, θὰ εἴχαμε τρόπο νὰ ἀμβλύνουμε τὴν ἀπορία μας, ἀρκεῖ νὰ σκεφτοῦμε πὼς εἶναι μέσα στὶς συήθειες τοῦ γραμματικοῦ νὰ ἀρέσκειται σὲ κάτι σπάνιο καὶ ἐπιβλητικὸ, φτάνει νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο γράφει, δηλ. νὰ προσφέρει ἐντυπωσιακὸ λεκτικὸ στοὺς μαθητὲς τῆς ρητορικῆς, ἄσχετα ἂν αὐτὸ τὸ λεκτικὸ εὐδοκίμησε ἢ ὅχι στὴ δόκιμη ἀττικὴ γραμματεία. Πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ δικαιολογήσουμε ὅμως τὴν ἀπόδοσι μιᾶς τέτοιας λέξεως στὸν Πλάτωνα, ἀφοῦ δὲν ἀπαντᾷ σὲ κανέναν ἀπὸ τοὺς διαλόγους του καὶ — τὸ σπουδαιότερο — δύσκολα θὰ μπορούσε νὰ τὴν εἶχε γράψῃ ὁ συγγραφέας;

Ὁ Pierson¹ ἀναζήτησε νὰ βρεῖ ἕνα πιθανὸ χωρίο τῶν *Νόμων*, ὅπου θὰ μπορούσε, ἴσως, νὰ ἀπαντᾷ αὐτὸς ὁ τύπος, καὶ κατέληξε στὴ σκέψῃ πὼς κάτι τέτοιο θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναγνωρίσουμε στὸ ἐδάφιο 662 B τοῦ β' βιβλίου: *ζημίαν τε ὀλίγου μεγίστην ἐπιτιθείην ἂν, εἴ τις ἐν τῇ χώρᾳ φθέγγεται ὡς εἰσὶν τινες ἄνθρωποι ποτε πονηροὶ μὲν, ἡδέως δὲ ζῶντες*, ὅπου, προφανῶς, μόνον ἐκεῖ ἔχουμε τὴν ὀνομαστικὴ πληθυντικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ μιᾶς μετοχῆς τοῦ ρήματος *ζῆω* - *ζῶ*. Προτοῦ πάρομε θέσι ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν εἰκασία τοῦ Pierson, θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ σημειώσουμε μερικὲς παρατηρήσεις καὶ διαπιστώσεις μας. Πρῶτα πρῶτα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξιοπιστία του κατὰ τίς ἀναφορὰς σὲ παλαιότερους συγγραφεῖς, πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε πὼς ὁ Μοίρης εἶναι ἀπόλυτα ἀκριβής· σὲ πολλὰς μάλιστα περιπτώσεις αὐτὴ του ἡ ἀκρίβεια καὶ συνέπεια ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη προσφορὰ πού ἀναγνωρίζεται² στὸ λεξικὸ του, γιατί μὲ τὰ χωρία τῶν συγγραφέων πού παραθέτει στὶς διάφορες γλῶσσες του συμβάλλει στὴν ἀποκατάστασι τοῦ κειμένου τους. Στὸν ἴδιον τὸν Πλάτωνα ἀναφέρεται συνολικὰ εἴκοσι δύο φορές — ἄλλοτε ἀναφέρει μόνον τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα, καὶ ἄλλοτε καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν τίτλον τοῦ διαλόγου — καὶ δείχνει παραδειγματικὴ ἀκρίβεια στὶς ἀναφορὰς του³. Τὸ ἴδιον

1. Μοῖρ., 171.

2. Βλ. Cobet, Var. Lect., 29.

3. Ἀπὸ τίς εἴκοσι μία ἀναφορὰς στὸν Πλάτωνα μόνον τὸ λῆμμα *δύσερις* (126, Pierson) δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς, γιατί τὰ χφφ παραδίδουν *δύσερις* (μήπως χωλαίνει ἡ ἀπόδοσι;).

συμβαίνει με τὸν Θουκυδίδη¹, τὸν Ξενοφῶντα², καὶ τὸν Δημοσθένη³. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἐγγύηση γιὰ τὴν ἀξιοπιστία του μᾶς δεσμεύει ἔτσι, ὥστε νὰ ἰδοῦμε με λιγότερες ἐπιφυλάξεις τὴν πρόταση τοῦ Pierson καὶ νὰ μετριάσουμε τοὺς δισταγμούς μας γιὰ μιὰ ἀναγνώριση τῆς μετοχῆς ζῶσαντες στὴν ἐνεστωτικὴ μετοχὴ ζῶντες τοῦ παραπάνω χωρίου.

Ἡ μετοχὴ ζῶσαντες εἶναι βέβαια ποιητικὸς καὶ ἰωνικὸς τύπος⁴. Ὅμως δὲν εἴμαστε καθόλου ἀσυνήθιστοι σὲ παρόμοιους ἰωνισμούς στὴ γλώσσα τοῦ Πλάτωνα, τοὺς ὁποίους ὁ μεγάλος συγγραφέας ἐπιτρέπει στὸν λόγο του γιὰ ποικίλες ὑφολογικὲς σκοπιμότητες. Προκειμένου μάλιστα γιὰ τὸ παραπάνω χωρίο ἔχουμε καταλήξει στὸ συμπέρασμα πὼς εἶναι ἀπαραίτητη σ' αὐτὸ μιὰ μετοχὴ Ἄορίστου στὴ θέση τῆς μετοχῆς ζῶντες,

A) ἀπὸ λόγους τυπικούς:

Τὸ μόριο ποτὲ συνάπτεται στὸν Ἐνεστώτα εἰσίν, ὁ ὁποῖος, γι' αὐτό, πρέπει νὰ εἶναι ἱστορικὸς Ἐνεστώς, δηλ. Ἄορίστος⁵. Συνεπῶς στὴν ὀριστικὴ αὐτὴ τοῦ ἱστορικοῦ Ἐνεστώτα (Ἄορίστου) συνάπτεται φυσικὰ μιὰ μετοχὴ τοῦ ἰδίου χρόνου, δηλ. μιὰ μετοχὴ Ἄορίστου.

B) ἀπὸ λόγους νοηματικούς:

Ἡ ἔννοια τοῦ ἑδαφίου αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐξῆς: (Λέει ὁ Ἀθηναῖος Ξένος) ἂν ἡμῶν νομοθέτης, θὰ τιμωροῦσα με αὐστηρὴ ποινὴ τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς ἄλλους σὲ μιὰ πόλη, στὴν περίπτωσι πού θὰ τολμοῦσαν νὰ ξεστομίσουν πὼς

1. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λῆμμα ἀνακοινῶσαι (20, Pierson).

2. Ὁ τύπος *εθελέθρως* τὸν ὁποῖο δὲ βρίσκουμε στὸν Ξενοφῶντα, εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ εἶχε γραφτεῖ ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ στὴ θέση τοῦ *πολεμικῆς* (Ἄπομν. 2.6.18) ἢ τοῦ *δυσμενῶς* (Ἄπομν. 3.5.2) πού ἔχουν παραδώσει τὰ χφφ. Βλ. Pierson, Μοῖρ. 151, καὶ F. W. Sturz, *Lexicon Xenophonticum*. Hildesheim 1964 (=Leipzig 1802), λ. *εθελέθρως*.

3. Ὁ τύπος *βυβλία* πού τὸν μαρτυρεῖ ὁ Μοίρης ἀπὸ τὸν Δημοσθένη (96, Pierson), δὲν μειώνει τὴν ἀξιοπιστία τοῦ γραμματικοῦ, γιατί δὲν μπορούμε νὰ εἴμαστε σίγουροι γιὰ τὴν ἀκρίβεια, σ' ὅλα τὰ σημεῖα, τῆς παράδοσις τοῦ κειμένου τοῦ Δημοσθένη.

4. Τὸ ρῆμα *ζῶω* (ἢ *ζῶω*) χρησιμοποιοῦν οἱ: Ἡρ. 1.120, 3.22, 1.126, 3.119 κ.ἄ., Ἴπποκρ. *Διαίτ.* 1.8, 1.31, *Γυναῖκ.* 1.27 κ.ἄ. Ἡράκλ. 2 καὶ 20, Ἐμπεδ. 101.2, Διογ. Ἀπολλ. 4, Δημόκρ. 206, Ἡρώδ. 2.29, 4.40, Θέογν. 914, Σημων. Ἀμοργ. 1.17, Καλλῖν. 1.19. Τὸ ἴδιο ρῆμα παρέχει καὶ ὁ Λουκιανὸς στὸ ἰωνόφωνο ἔργο του *Περί τῆς Συρίας Θεοῦ*, 6, καὶ οἱ ἰωνικὲς ἐπιγραφές: I G XII (8). 600.9 (Θάσος), I G XII (8).262.12 (Θάσος, 5. αἰ. π.Χ.), I G XI (4). 1299 (Δῆλος), Berl. Sitzb. 1927. 161 (Κυρῆνη), *Öster. Jahrb.* XII. 136 B 17 κ.ἄ. Βλ. Bechtel 3, 193, Smyth, 188, Favre, 188, καὶ O. Hoffmann, *Die griechischen Dialekte. III. Der ionische Dialekt. Quellen und Lautlehre*. Göttingen 1898, 364.

5. Χρήσεις τοῦ χρονικοῦ ποτὲ ἔχουμε μέ: α) ἀναφορὰ στὸ παρελθόν, β) στὸ μέλλον, γ) με ὑποθετικὲς προτάσεις καὶ δ) με ἱστορικὸ Ἐνεστώτα (π.χ. Σοφ., *Οἰδ. Τύρ.* 715, Εὐρ., *Ἡλ.* 416, *Βάκχ.* 2). Βλ. καὶ τὸ λεξικὸ τῶν L S J, λ. *ποτὲ* (III).

ὑπῆρξαν ποτὲ κάποιοι ἄνθρωποι, ποὺ ἦταν κακοὶ καί, παρ' ὅλα αὐτά, πέρασαν τῇ ζωῇ τους εὐχάριστα (ἀτιμώρητοι)». Αὐτὴ ἡ μετάθεση στὸ παρελθόν — ἢ, καλύτερα, ἡ τοποθέτηση τῆς πράξης σ' ὅλο τὸ φάσμα τῆς χρονικῆς διαδρομῆς ἀπὸ τὸ ἀπώτερο παρελθόν ὡς τὸ κατώφλι τοῦ παρόντος — εἶναι ἀναγκαία, γιατί α) μὲ τὸ ποτὲ θέλει νὰ δώσει ὁ συγγραφέας ἔμφαση στὴν ἀπολυτότητα τῆς γνώμης ποὺ ὑποστηρίζει, δηλ. θέλει νὰ τονίσει πὼς ὄχι μόνο τώρα δὲ συμβαδίζει ἡ κακία μὲ τὴν εὐτυχία, ἀλλὰ αὐτὸ δὲ συμβαίνει π ο τ ἐ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· β) γιὰ νὰ ἀναφέρουμε πὼς κάποιος ὑπῆρξε κακὸς καὶ παρ' ὅλα αὐτά δὲ δυστύχησε, πρέπει νὰ σταθοῦμε καὶ νὰ θεωρήσουμε τῇ ζωῇ του ἀπὸ ἓνα χρονικὸ σημεῖο ἔξω ἀπὸ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ ἔζησε αὐτός, δηλ. σὲ χρόνο ποὺ θὰ ἔχει τελειώσει ἡ ζωῇ του. Αὐτὸ τὸ τελειωμένο γεγονός μόνον ἓνας ἀοριστικὸς χρόνος εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ δηλώσει. Γιατί δὲ μπορούμε νὰ ποῦμε «ζοῦσε μὲ κακία ἀτιμώρητος», ἀλλὰ «ἔζησε», ἀφοῦ καὶ ἡ κακία θὰ μπορούσε κάποτε νὰ ἀλλάξει καὶ νὰ γίνῃ ἀρετὴ, καί, κυρίως, ἡ εὐτυχία νὰ μεταβληθεῖ σὲ δυστυχία. Δηλ. μόνο ὁ Ἀόριστος προσφέρεται γιὰ μιὰ τέτοια ἠθικολογικὴ συζήτηση, γιατί τότε μόνο ἡ ὀποιαδήποτε κρίση μπορεῖ νὰ προβληθεῖ μὲ ἀπόλυτη καὶ καθολικὴ σημασία.¹

Γ) Καὶ λόγοι ὑφολογικοὶ συνηγοροῦν σ' αὐτὴ τὴν ἀποψη: μιλήσαμε κιόλας γιὰ τὴν σημασία τοῦ ποτέ, τὸ ὅποιο ἐδῶ χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔμφαση: «οὐδέποτε, ὄχι τώρα, στὸ παρόν, ἢ σὲ μιὰ στιγμή ἢ περίοδο τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ παρελθόντος, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου». Ἀκόμη, τὰ λόγια τοῦ χωρίου αὐτοῦ θὰ μπορούσαν νὰ ἀποδίνουν τὰ ἴδια τὰ λόγια τῶν ἀμοραλιστῶν ποιητῶν (τῶν ὑποθετικῶν, ἔστω), οἱ ὅποιοι θὰ τολμοῦσαν νὰ ὑποστηρίξουν μιὰ τέτοια ἀποψη. Μ' ἄλλα λόγια ἡ ποιητικὴ μετοχὴ ζώσαντες θὰ πρέπει νὰ κριθεῖ ἀπαραίτητη καὶ γι' αὐτὴ τὴν ὑφολογικὴ σκοπιμότητα, νὰ χρωματίζει καὶ μὲ ποιητικὸ λεκτικὸ τὰ λόγια τῶν ὑποτιθέμενων ποιητῶν. Στὴ δικαιολόγηση αὐτοῦ τοῦ τύπου νομίζουμε ὅτι συμβάλλει ἀποφασιστικὰ καὶ ἡ ὑποτακτικὴ ἐπιζώη (ἐπιζώση;)² ποὺ ὑπάρχει λίγο πιὸ πάνω στὸ ἐδάφιο 661 C, ὅπου ὁ Πλάτωνας ἀναφέρει πάλι τοὺς ποιητῆς: καὶ τὸ παράπαν ζῆν μέγιστον μὲν κακὸν τὸν σύμπαντα χρόνον ἀθάνατον ὄντα καὶ κεκτημένον πάντα τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ πλὴν δικαιοσύνης τε καὶ ἀρετῆς ἀπάσης, ἔλαττον δέ, ἂν ὡς ὀλίγιστον ὁ τοιοῦτος χρόνον ἐπιζώη...

1. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποτελεῖ περιφραστικὸ Ἐνεστώτα τὸ εἰσὶν ζῶντες (κάτι ποὺ συνηθίζει ὁ Πλάτωνας στοὺς Νόμους)· ἂν κάτι τέτοιο φαίνεται στὴν παρακάτω φράση λυσιτελοῦντα... ἐστί, ὅμως αὐτὸ δὲ συμβαίνει πραγματικά, γιατί τὸ λυσιτελοῦντα δὲ χρησιμοποιεῖται ὡς μετοχὴ, ἀλλὰ ὡς ἐπίθετο (ὅπως τὸ δικαιοτέρα) κατ' ἀναλογία μὲ φράσεις τοῦ τύπου συμφέρον ἐστί κλπ.

2. E. B. England, *The Laws of Plato*. New York 1976 (=Manchester 1921), τ. 1, 298.

Μετά ἀπ' αὐτὸ συνεχίζει ὁ συγγραφέας: ταῦτα δὴ λέγειν, οἶμαι, τοὺς παρ' ὑμῖν ποιητάς, ἅπερ ἐγώ. Φαίνεται ἐδῶ καθαρά ὅτι ὁ Πλάτωνας ἐνδιαφέρεται, κοντὰ στὴν ἀποψη τῶν ποιητῶν, νὰ ἀποδώσει — μὲ εἰρωνεία καὶ ἰδιαίτερο χρωματισμὸ — καὶ τὰ ἴδια τους τὰ λόγια¹, πού, ὅπως δὴποτε, ἀπέχουν ἀπὸ τῆ συνηθισμένη διάλεκτο. Αὐτὸ ἀκριβῶς θέλει νὰ κάνει ὁ φιλόσοφος καὶ μὲ τὴν ἀντίστοιχη μετοχὴ ζώσαντες· νὰ εἰρωνευτεῖ καὶ νὰ καυτηριάσει τὶς ἀλλόκοτες θέσεις τῶν ποιητῶν στὰ θέματα τῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ εἰρωνευτεῖ καὶ τὴν ἰδιάζουσα γλώσσα μὲ τὴν ὁποία ντύνουν αὐτοὶ τέτοιες ἰδέες.

Ἐπομένως, τὴν ἰωνικὴ-ποιητικὴ μετοχὴ ζώσαντες, πού τὴν χρησιμοποιεῖ ὁ Πλάτωνας εὐκαιριακὰ καὶ μὲ εἰδικὴ νοηματικὴ καὶ ὑφολογικὴ ἀποστολή, ὁ Μοίρης φροντίζει νὰ τὴν καταξιώσει ὡς καθαροαττικὴ καὶ νὰ τὴν συστήσει ὡς σπάνια καὶ εὐγενικὴ ἀττικὴ ἰδιομορφία.

(260) Μονομάχης, Ἄττικῶς. κατὰ δὲ τὴν ἀναλογίαν, μονομάχος

(Bekk. 203.14 *μονομάχης Ἄττικοί, κατὰ δὲ τὴν ἀναλογίαν μονομάχος*)

Ἡ ἀντίθεση τοῦ λεξικογράφου στὸ γραμματικὸ σύστημα τῶν ἀναλογικῶν² φαίνεται πῶς τὸν παρέσυρε στὴν ὑπερβολή, νὰ θεωρήσει ὡς γνήσιο καὶ δόκιμο τὸν τύπο *μονομάχης* καὶ ὄχι τὸν σωστὸ τύπο *μονομάχος*. Ἄν λάβουμε ὑπόψη μας πῶς σὲ ἄλλα λήμματα³ τοῦ λεξικοῦ του προδίνει ὁ γραμματικὸς τὴν ἀντίληψή του πῶς ἀναλογία καὶ ἐλληνοιστικὴ συνήθεια συνθέτουν, σὲ πολλὰς λεπτομέρειες, τὴν ἴδια γλωσσικὴ τάση, τότε ἔχουμε μιὰ χρήσιμη βοήθεια γιὰ τὴν ἐξήγηση αὐτῆς τῆς ὑπερβολῆς.

Ἡ τάση γιὰ σχηματισμὸ ὀνομάτων μὲ κατάληξη -ης, ἀντὶ αὐτῶν μὲ κατάληξη -ος, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς λέξεων καὶ τύπων κατὰ τοὺς μεταγενέστερους χρόνους⁴ αὐτὴ ὅμως ἡ συνήθεια κληροδοτήθηκε στὴν Κοινὴ γλώσσα ἀπὸ τὴν ἰωνικὴ⁵. Βέβαια δὲν ἀπαντᾷ ὁ τύπος

1. Εἶναι πάγια συνήθεια τοῦ Πλάτωνα νὰ μιμεῖται τὸ ἰδιαίτερο λεκτικὸ τῶν προσώπων πού δροῦν μέσα στοὺς διαλόγους του. Τὸ θέμα αὐτὸ τὸ θίγουμε στὴν ὑπὸ ἐκτύπωση ἐργασία μας.

2. Βλ. παραπ., σελ. 453

3. 134, 260 καὶ 262 (Pierson).

4. Βλ. Mayser I, 256 καὶ 422. Πβ. E. Fraenkel, *Geschichte der griechischen Nomina Agentis auf -τής, -τωρ, -της (-τ-)*. II. Strassburg 1912, 144.

5. Βλ. Chantraine, *Form.*, 30. Ἰκανοποιητικὴ μαρτυρία γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἱστορία τῶν οὐσιαστικῶν σὲ -άρχης: ἀπὸ τὴν ἰωνικὴ μπῆκαν στὴν ἀττικὴ τραγωδία (καὶ σὲ ὀρισμένους ἄλλους Ἄττικούς συγγραφεῖς πού δείχνουν ἀνεκτικὴτητα στὸ ἰωνικὸ λεκτικὸ) καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μεταπήδησαν στὴν Κοινὴ, ὅπου καὶ ἐπικράτησαν σὲ βάρος τῶν ἀττικῶν τύπων σὲ -αρχος, ἰδιαίτερα στὶς νεοφτιαγμένες λέξεις. Βλ. A. Thumb, *Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus*. Berlin - New York 1974 (=Strassburg 1904), 58 κ.ἔ Πβ. Bondesson, 137, καὶ Mayser I², 12.

μονομάχης σὲ γνήσιους Ἴωνες συγγραφεῖς, ὅμως ἡ μαρτυρία λέξεων μὲ τὴν κατάλληξη -μάχης, ἀντὶ γιὰ τὴν ἀττικὴ -μαχος¹, σὲ ποιητικὰ κείμενα — καὶ ἀρχαῖα καὶ νεώτερα² — ἐνισχύει τὴν εἰκασία πὼς κι αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι ἰωνικῆς ἀρχῆς ἢ, τουλάχιστο, δημιουργήθηκε σύμφωνα μὲ ἰωνικὰ πρότυπα.

Τὸ ὄνομα *μονομάχος* ἐγνώρισε μεγάλη διάδοση κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, γιὰτὶ εὐνοήθηκε ἀπὸ τὴ γενίκευση τῆς ρωμαϊκῆς συνήθειας τῶν *gladiatores*, μιὰ συνήθεια ποὺ ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴ ρωμαϊκὴ ἐπικράτεια καὶ σ' ὅλα τῆς τὰ κοινωνικὰ στρώματα. Τὸ οὐσιαστικὸ *μονομάχος* ποὺ ὑπῆρχε κιόλας ἔτοιμο στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ παλιότερα καὶ εἶχε ἐπικρατήσει κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κοινῆς³, προσφερόταν σὰ μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία, ὥστε νὰ παραστήσει λεκτικά, καὶ ὡς νεολογισμὸς πιά, τὸ νέο ρωμαϊκὸ κοινωνικὸ στοιχεῖο τῶν *gladiatores*. Πρέπει λοιπὸν νὰ φανταστοῦμε πὼς ἡ λέξη αὐτὴ κατάντησε ἀπὸ τίς πιὸ συνηθισμένες καὶ κοινὲς λέξεις καὶ γνώρισε μιὰ πλατιὰ κυκλοφορία σ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ καὶ διαλεκτικὰ στρώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους. Αὐτὴ ἡ κατὰ κόρον χρῆση — καὶ μάλιστα στὰ κατώτερα κοινωνικὰ στρώματα ποὺ ἀρέσκονταν στὴ θέα τῶν ἀγῶνων τῶν *μονομάχων* — συνετέλεσε, ὥστε νὰ ἐξασθενήσει ἡ εὐγένεια καὶ καθαρότητα ποὺ εἶχε αὐτὸ τὸ ὄνομα προτοῦ καταντήσει λέξη τοῦ συρμοῦ καὶ τῆς καθημερινῆς ἀναστροφῆς· ἀπ' αὐτὸ προέκυψε ὡς φυσικὴ συνέπεια νὰ

1. Αἰσχ., Ἑπτὰ Θῆβ. 798 *μονομάχοι* προστάται, Εὐρ., Φοῖν. 1300 *μονομάχων ἐπιφρέν' ἠλθέτην*, Ἀριστοφ. Fr. 558 *μονομάχου πάλης*, Εἰρ. 1293 *βουλόμαχος*, Ξεν., Λακ. Πολ. 11.8 *ὄπλομάχος*. Σὲ ἀττικὲς ἐπιγραφὰς ὁ τύπος *ὄπλομάχης* ἀπαντᾷ μόνο ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς Κοινῆς καὶ ἀργότερα. Ἀντίθετα, κατὰ τὴν κλασσικὴ ἐποχὴ ἀπαντοῦν σ' αὐτὲς κύρια ὀνόματα μόνο σὲ -μαχος (*Εὐθύμαχος*, *Καλλίμαχος*, *Λυσίμαχος*). Βλ. Meisterhans, 125. Στὸν Ἀριστοφάνη ἀπαντοῦν μερικοὶ τύποι σὲ -μάχης· φαίνεται ὅμως πὼς τοὺς χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητής, γιὰτὶ προσφέρουν ἀρχαῖο χρῶμα (πβ. K. J. Dover, *Aristophanes Clouds*. Oxford 1968, 218). Ἐτσι βρίσκουμε στοὺς Ἀχαρ., 570, τὸ *τειχομάχας* σὲ λυρικό κομμάτι, ὅπου ἀπαντοῦν καὶ οἱ τύποι *γοργολόφα* καὶ *φυλέτα*. Στους Ἀχαρ., 182, χρησιμοποιεῖ *Μαραθινομάχας*· ὅμως ὁ τύπος αὐτὸς εἶχε καταντήσει παροιμιακὸς. Τὸ ἴδιο βρίσκουμε καὶ στὶς Νεφ., 986, σὲ ἀναπαιστικὸ στίχο. Σὲ ἀναπαιστικὸ στίχο ἀπαντᾷ καὶ τὸ *Λυσιμάχη* τῆς Εἰρ. 992.

2. Ἀνθολ. Παλ. 6.122 *ἐγεροσιμάχα* (Ἀθηναῖ), 10.155 *ἐργομάχης*, 9.285 *φαλαγγομάχης*, 12.110 *κερανομάχας*.

3. Τὸ προτιμοῦν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς πεζογράφους τῶν μεταγενέστερων χρόνων (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Σέξτο Ἐμπεῖρ., *Πυρρών*. Ὑποτ. 1.156, καὶ τὸν Κλήμ., Ἀλεξ., *Παιδ.* 2.1 (8.389 A), οἱ ὁποῖοι γράφουν *μονομάχης*): Πολύβ. 31.3.5 κ.ἄ., Στράβ. 5.1.7, Ἰώσ. 14.10.6, Πλούτ. Ἡθ. 959 C (*Ζῶων Φροῦμι*. 1) κ.ἄ., Ἀθῆν. 154 E, Λουκιαν., *Δημών*. 57 κ.ἄ., Ἡρωδ. 1.15.6. Συχνὰ ἐμφανίζεται καὶ στὶς ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἰδιαιτέρα στὶς ἐπιτάφειες. Ἐχομε τὴ γνώμη πὼς αὐτὸς ὁ τύπος πρέπει νὰ ἀντιπροσωπεύεται καὶ στὴ συνηθισμένη ἐπιγραφικὴ φόρμουλα ΦΑΜΙΛΙΑ ΜΟΝΟΜΑΧΩΝ (δηλ. πρέπει νὰ διαβάσουμε *μονομάχων* καὶ ὄχι *μονομαχῶν*, ὅπως διαβάζουμε στὸ C I G, π.χ. 2511, 3213, 3677 κ.ἄ.). Μιὰ μόνο ἐξαιρέση ἔχομε σὲ μιὰ ἐπιτάφια ἐπιγραφή ἀπὸ τίς Τράλλεις: LW 3.615 (=Le Bas -Waddington) *μονομάχαι Ποπλίου Λουκιλλου Πεισιωνίου*.

στραφοῦν οἱ λεξιθῆρες τοῦ ἀττικισμοῦ σὲ κάτι ἄλλο, πού νά μὴ θυμίζει τόση καθημερινότητα καί, ἕως, χυδαιότητα. Ὁ τύπος μὲ τὴν κατάληξη -μάχης, ἦταν λοιπὸν στὴ διάθεσή τους καί, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ἐγγυόταν τὴν εὐγένεια πού, κατὰ τὴν ἀντίληψή τους, εἶχε πιά στερηθεῖ τὸ κοινὸ καὶ πολὺχρηστο *μονομάχος*.

Στὴν προτίμησή του αὐτὴ συνέπεσε νὰ εὐνοεῖται ὁ Μοίρης καὶ ἀπὸ μερικὰ ἄλλα ὀνόματα μὲ κατάληξη -μάχης (ἢ -μάχας) πού ἀπαντοῦσαν στὴν ἀρχαιότερη ποίηση καί, καμιά φορά, καὶ σὲ δόκιμους πεζοὺς συγγραφεῖς. Στὴν πρώτη γραμμὴ στέκουν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη τὸ ἐπίθετο *ἐγρομάχη* (-χα), πού εἶναι οἰκειὸ στὴν Ἀθηνᾶ: Ὑμν. Δῆμ. 424, IG I² 573. Παράλληλα ἐνεργήσαν καὶ οἱ τύποι *ἐγρομάχας*, Σοφ. Οἰδ. Κολ. 1054, *νικομάχας*, Σοφ. Fr. 887, *ἐνδομάχας* Πίνδ. Ὀλ. 12.14, *ἀκαμαντομάχας*, Πίνδ. Πυθ. 4. 171, *εὐθυμάχας* Πίνδ. Ὀλ. 7. 15, *ἀπειρομάχας*, Πίνδ. Νεμ. 4.30, *ἀταρβομάχας*, Βακχυλ. 16.28¹, καθὼς καὶ ὁ τύπος *ὄπλομάχης*, πού ἀπαντᾷ στὸν Πλάτωνα, *Εὐθύδ.* 299 C2.

Ἡ ἐντύπωση τῆς καθαρότητος καὶ τῆς εὐγένειας τοῦ τύπου σὲ -μάχης, πού ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν καθημερινότητα τοῦ τύπου σὲ -μάχος, δελεάζει τὸν Μοίρη μέχρι τὸ σημεῖο νὰ συστήσει ὡς ἀττικὸ κάτι πού δὲ χαρακτηρίζει καθόλου τὸν δόκιμο ἀττικὸ λόγο, παρὰ μόνο τὸν ἰωνικὸ-ποιητικὸ.

1. Βλ. C. D. Buck - W. Petersen, A Reverse Index of Greek Nouns and Adjectives. Hildesheim - New York 1970 (=Chicago 1945), 9 κ.έ.

2. Ἡ λέξη αὐτὴ δὲ λέγεται στὰ σοβαρὰ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται μὲ εἰρωνικὸ πνεῦμα ἐναντίον τοῦ Εὐθύδημου, ὁ ὁποῖος ἦταν ἕνας σοφιστὴς ἀπὸ τοὺς Θουρίους, Χίος στὴν καταγωγή. Πβ. 271 C (Κρ.) *καινοὶ τινες αὐ οὔτοι* (γρ. *Εὐθύδημος καὶ Διονυσόδαρος*) *ὡς ἔοικε σοφισταί· ποδαποί; καὶ τίς ἢ σοφία;* (Σωκ.) *οὔτοι τὸ μὲν γένος ὡς ἐγῶμαι ἐντευθεν ποθέν εἰσω ἐκ Χίου, ἀπόκησαν δὲ εἰς Θουρίους...* Στὸν ἴδιο λόγο ὀφείλονται τὰ πολλὰ ἄλλα ἀνάττικα στοιχεῖα πού ἐπιτρέπει ὁ Πλάτωνας στὸν ἴδιο διάλογο· οἱ φράσεις *οἱ ἀμφὶ Πρωταγόραν* 286 C, *τῶν ἀμφὶ Εὐθύδημον* 305 D (πβ. Kühn. - Gerth 1, 489, R. Hiersche, Grundzüge der griechischsen Sprachgeschichte. Wiesbaden 1970, 218), *ἐκ δεξιᾶς, ἐξ ἀριστερᾶς*, 273 B (πβ. W. Headlam - A. D. Knox, Herodas. The Mimes and Fragments. Cambridge 1966 (=1922), 181), *κατῆρχε λόγον*, 283 B (πβ. E. H. Gifford, The Euthydemus of Plato. New York 1973 (=Oxford 1905), 27)· ἡ ἐξάρτηση τοῦ ἀπαρεμφάτου ἀπὸ παρενθετικὴ πρόταση: *δεῖν ἄρα, ἔφην, ὡς ἔοικεν, μὴ μόνον κεκτῆσθαι*, 280 D (πβ. G. J. de Vries, Notes on some Passages of the Cratylus. Mnemosyne IV, 8 (1955) 291, G. Horn, Quaestiones ad Xenophontis elocutionem pertinentes. Diss. Halae 1925, 56)· τὸ ἀπρόσωπο *προσεῖσθαι* ἀντὶ γιὰ τὸ ἐνεργητικὸ δὲ 280 B (βλ. F. Solmsen, Ionische Verbformen bei Attikern. Glotta 2 (1910) 303· πβ. Bechtel 3, 246 κ.έ.). *Ἀκόμη βρισκόμε* τοὺς τύπους ἦν 295 A (βλ. A. Thumb - A. Scherer, Handbuch der griechischen Dialekte. II. Heidelberg 1959, 296, Hoffmann 3, 459, Thiele, 246), *Λισκούρων* 293 A (πβ. Smyth, 78, W. Schulze, Quaestiones epicae. Hildesheim 1967 (=Gütersloh 1892), 84 κ.έ., καὶ W. G. Rutherford, The New Phrynichus. Hildesheim 1968 (=London 1881), 310), καὶ *ἐπιτιθεῖς* 301 C (βλ. Gifford, 61).